

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Manto Stasiulio
V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Cheminio ginklo panaudojimo draudimo įgyvendinimas pagal tarptautinę teisę

Vadovė: Lekt. dr. Renata Vaišvilienė
Recenzentė: Lekt. dr. Nika Bruskinė

Vilnius
2018

TURINYS

IVADAS	2
I. Cheminio ginklo bendrieji aspektai	4
1.1. Samprata ir ryšys su kitais ginklais	4
1.2. Cheminio ginklo panaudojimo atvejai.....	6
1.3. Istorinė reglamentavimo apžvalga ir probleminiai aspektai.....	8
II. Cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reglamentavimas	13
2.1. 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo	13
2.2. 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas.....	17
2.3. 1989 m. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės	19
2.4. 1998 m. Roterdamo konvencija.....	20
2.5. 2001 m. Stokholmo konvencija dėl patvariųjų organinių teršalų.....	22
III. Tarptautinių organizacijų ir institucijų vaidmuo bei funkcijos cheminio ginklo uždraudimo reguliavime	24
3.1. Australijos grupė	24
3.2. Cheminio ginklo draudimo organizacija	25
3.3. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas	30
3.4. Pasaulio sveikatos organizacija ir Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa...31	
IV. Cheminio ginklo panaudojimo draudimo reglamentavimo įgyvendinimo aspektai	33
4.1. Tarptautinių organizacijų ir konvencijų tarpusavio sąveika.....	33
4.2. Teismų praktika dėl cheminio ginklo panaudojimo	35
4.3. Paskutiniai cheminio ginklo panaudojimo atvejai ir jų analizė.....	38
IŠVADOS	44
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

IVADAS

Temos aktualumas. Cheminis ginklas laikytinas nehumanišku ir neetišku kariavimo būdu nuo jo masiško panaudojimo Pirmajame pasauliniame kare, tačiau valstybėms ilgą laiką nepavyko rasti konsensuso dėl jo uždraudimo. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje šie susitarimai buvo priimti. Jie numatė cheminio ginklo panaudojimo draudimą tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Vis dėlto, šiuose egzistuoja tarpusavio teisinio reglamentavimo ir teisės taikymo spragos bei praktikoje yra pastebima cheminio ginklo panaudojimo atvejų.

Ši tema yra svarbi tarptautinės teisės teorijai bei praktikai, siekiant suprasti ir įvertinti cheminio ginklo nusiginklavimo procesą bei jo panaudojimo uždraudimo reglamentavimo taikymą praktikoje.

Temos originalumas. Lietuvos akademinėje bendruomenėje šia tematika išsamių darbų nėra. Galima aptikti šaltinių, kurie tik bendrąja prasme apžvelgia cheminio ginklo draudimą. Taigi, manytina, jog šis darbas yra vienas pirmųjų Vilniaus Universiteto Teisės fakultete, kuris išsamiai nagrinėja cheminio ginklo panaudojimo uždraudimą. Analizuojant užsienio autorių literatūrą galima rasti panašių mokslinių darbų, tačiau dauguma jų publikuoti daugiau nei prieš penkerius metus, todėl jie nėra aktualūs.

Šis darbas išsiskiria išsamia analize apie cheminį ginklą, jo draudimo reglamentavimo raidą, organizacijas, kurios atlieka kontrolės funkcijas, taip pat apžvelgiama aktuali teismų praktika bei analizuojami naujausi cheminio ginklo panaudojimo atvejai.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas yra teisinis cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reguliavimas tarptautinės teisės aktais.

Darbo tikslas. Išanalizuoti cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reglamentavimą tarptautinėje teisėje, atskleidžiant praktikoje pasitaikančias problemas.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti išsamią cheminio ginklo sampratą, jo panaudojimo raidą bei pirmuosius bandymus reglamentuoti šį ginklą;
2. Išanalizuoti ir pateikti dabartinį cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo teisinį reguliavimą tarptautinėje teisėje, atskleidžiant probleminius aspektus;
3. Išskirti tarptautinių organizacijų ir institucijų funkcijas, siekiant uždrausti cheminio ginklo panaudojimą, atlikti jų palyginimą;
4. Pateikti teisinę analizę praktikoje pasitaikančių spragų dėl cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reglamentavimo nesilaikymo.

Tyrimų metodika. Tiriant pasirinktą objektą ir siekiant išsikelti darbo tikslo naudojami įvairūs tyrimo metodai: loginis – analitinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis bei teleologinis metodas.

Loginis – analitinis metodas taikytas nagrinėjant tarptautines sutartis, teisės aktus, teismų praktiką vadovaujantis logikos dėsniais. Stengiamasi įžvelgti kaip teisės aktai taikomi praktikoje.

Sisteminis metodas naudojamas siekiant sistemiškai ir kaip visumą apžvelgti tarptautinės teisės jurisprudenciją, teisės doktriną bei teismų praktiką susijusią su cheminio ginklo uždraudimu. Naudojant šį metodą pateikiamos išvados dėl cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reglamentavimo tarptautinėje teisėje.

Teleologinis metodas taikytas siekiant išaiškinti, ar tarptautinės sutartys bei pateikiama teismų praktika pasiekia savo tikslą tarptautinėje bendruomenėje.

Siekiant darbo tikslingumo vadovaujamosi lyginamuoju bei istoriniu metodais, kuriuos naudojant kartu palyginami bei aptariami buvę ir esami cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo teisės aktai.

Darbo šaltiniai. Rašant šį darbą vadovautasi tarptautiniais teisės aktais, reglamentuojančiais cheminio ginklo uždraudimą, pavyzdžiui 1899 m. Hagos deklaracija dėl uždraudimo naudoti sviedinius, kurių tikslas paskleisti dusinančias nuodingas dujas, 1925 m. Protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo (toliau – 1925 m. Ženevos protokolas), 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo (toliau – 1993 m. Cheminio ginklo konvencija). Taip pat naudota specialioji teisinė literatūra tokių autorių kaip M. Bothe, J. P. Zanders, A. Zimmermann bei kitų autorių darbai. Paminėtina, jog darbe pateikta Tarptautinio Teisingumo Teismo, Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika bei kai kurių užsienio teismų praktika. Taip pat naudota informacija iš tarptautinių organizacijų, institucijų bei valstybinių institucijų tinklalapių.

I. Cheminio ginklo bendrieji aspektai

1.1. Samprata ir ryšys su kitais ginklais

Prieš pradėdant detaliau analizuoti cheminio ginklo sampratą yra svarbu pažymėti, jog cheminiai, biologiniai, branduoliniai ir radiologiniai ginklai, kurie savo savybėmis gali padaryti didelių neigiamų padarinių žmonijai, augalijai ar net Žemės biosferai yra traktuojami kaip masinio naikinimo ginklai (angl. *Weapons of mass destruction*)¹. Šie ginklai, priešingai nei tradiciniai (angl. *conventional weapons*), yra efektyvūs dėl savo sprogstamųjų, kinetinių ar degamųjų savybių. Tuo tarpu cheminis ginklas išsiskiria tuo, jog gali būti naudojamas dujiniu, skysčio ar kietuoju pavidalu ir gali nesunkiai paveikti net ir nenumatytus taikinius².

Pagal aukščiau minėtų ginklų savybes susiformuoja problema siekiant diferencijuoti cheminius ir biologinius ginklus, kadangi šie savo savybėmis yra panašūs. Biologinis ginklas yra specializuota amunicija, kuri naudoja biologinius toksinus ar infekcinius agentus, tokius kaip bakterijos, virusai ar grybeliai, kurių tikslas yra sunaikinti ar sukelti ūmių pasekmių žmonėms, gyvūnams arba augalams. Išskirtinis biologinių ginklų požymis yra gyvų besidauginančių organizmų (angl. *replicating entities*) arba virusų naudojimas kare. Prie biologinio karo taip pat yra priskiriamas entomologinis karas, tai yra vabzdžių naudojimas karo tikslais³.

Analizuojant cheminį ginklą, šis yra traktuojamas kaip specializuota amunicija, kuri naudoja nuodingus cheminius junginius skirtus sukelti mirtį ar sunkiai sužaloti žmones, gyvūnus arba augalus. Priešingai nei biologinis ginklas, cheminiam ginklui yra naudojamos negyvos toksinės substancijos, kurios išgaunamos iš gyvų organizmų, šios substancijos dar kitaip vadinamos – toksiniais. Pažymėtina, kad gali pasitaikyti išimčių, kurios savo savybėmis gali būti traktuojamos kaip cheminiai arba biologiniai agentai, kaip pavyzdžiui botulino toksinas, ricinas, saksitoksinas⁴. Tuo tarpu pagal galiojančią 1993 m. Cheminio ginklo konvenciją, cheminis ginklas įvardinamas kaip bet kokia cheminė medžiaga, kuri savo poveikiu gyvybiniams procesams gali sukelti mirtį, laikiną nedarbingumą arba kitaip

¹ FIDLER, P., D. *Weapons of mass destruction and international law* [interaktyvus]. Washington: American society of international law, 2003 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.asil.org/insights/volume/8/issue/3/weapons-mass-destruction-and-international-law>>.

² MARAUHN, T. *Chemical Weapons and Warfare* [interaktyvus]. Oxford: Public International Law, 2016, p. 2. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e264>>.

³ Journal of Bioterrorism & Biodefense. *Biological Warfare* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.omicsonline.org/scholarly/biological-warfare-journals-articles-ppts-list.php>>.

⁴ MARAUHN, T. *Chemical Weapons and Warfare* [interaktyvus]. Oxford: Public International Law, 2016, p. 2. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e264>>.

pakenkti žmonių ar gyvūnų sveikatai. Šioms medžiagoms priskiriamos visos tokiu poveikiu pasižyminčios cheminės medžiagos, nepaisant jų kilmės ir gamybos metodų, nesvarbu, ar jos gaminamos objekte, susidaro šaudmenyje ar kur kitur⁵. Cheminės medžiagos taip pat yra skirstomos į⁶:

Troškinančias chemines medžiagas. Šios medžiagos dažniausiai būna dujiniu pavidalu, sukelia žalą žmogaus kvėpavimo takams – sudirgina nosies, gerklės ertmės bei pažeidžia plaučius. Dažniausiai patekus cheminiam preparatui į plaučius, šie išskiria šalutinį produktą skysčio pavidalu, dėl ko galiausiai auka užspringsta. Pavyzdiniai preparatai – chloras, chlorpikrinas, difosgenas, fosgenas.

Pūslės sukeliančias chemines medžiagas. Tai vienos iš dažniausiai naudotų cheminių medžiagų Pirmajame pasauliniame kare, šios substancijos būna skysčio, aerozolio, garų ir dulkių pavidalu, kurios paveikia žmogų per kvėpavimo sistemą ir tiesioginį sąlytį. Šios medžiagos pirmiausia veikia kaip dirgiklis, o esant didesnei koncentracijai ant žmogaus odos iškyla pūslės, be to, galimas tiek laikinas, tiek permanentinis apakimas bei negrįžtama žala kvėpavimo sistemai. Pavyzdiniai preparatai: ipritas bei amoniakas kitaip žinomos kaip garstyčių dujos, fosgeno oksimas.

Kraujo ląsteles veikiančias chemines medžiagas. Šios dujiniu pavidalu cheminės medžiagos taip pat patenka per kvėpavimo takus, kurios slopina kraujo ląstelių deguonies perdavimą organizme, dėl kurių organizmas uždūsta. Pavyzdiniai preparatai: ciano vandenilis, chlorcianas.

Nervus paralyžiuojančias chemines medžiagas. Šios substancijos būna skysčio, aerozolio, garų bei dulkių pavidalu, kurios blokuoja impulsus tarp nervinių ląstelių bei yra itin toksiškos. Sukelia priepuolius, kūno kontrolės sutrikimus, paralyžiuoja didžiąją dalį raumens audinių, įskaitant ir širdies. Šios cheminės medžiagos grupuojamos į G bei V serijos substancijas. G serijos pasižymi tuo, jog trumpai išlieka atviroje terpėje, pavyzdiniai preparatai: tabūnas, sarinas, zomanas. Tuo tarpu V serijos substancijos būna itin stiprios koncentracijos, užtenka keletą miligramų siekiant sukelti mirtį bei atviroje terpėje šio tipo substancijos išlieka ilgą laiko periodą, pavyzdiniai preparatai: VX, VR, A-232, dar kitaip žinomas kaip Novichok.

Chemines medžiagas masiniams neramumams malšinti. Dar kitaip vadinami riaušių malšinimo preparatai, kurie skysčio ar aerozolio pavidalu yra skirti sukelti ūmų žmogaus jutimo organų sudirginimą arba kitą žalojantį fizinį poveikį, kuris, nutraukus jo

⁵ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-935.

⁶ Cheminio ginklo draudimo organizacija. *What is a chemical weapon?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/our-work/what-chemical-weapon>>.

naudojimą, per trumpą laiką išnyksta⁷. Šis preparatas pasisavinamas per kvėpavimo takus, odą, bei akis. Atitinkamai, veikia kaip dirgiklis sukeldamas ašarojimą, kosėjimą, sudirgina akis, odą, nosies bei burnos ertmes. Pavyzdiniai preparatai: ašarinės ir pipirinės dujos.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog cheminis ginklas kaip masinio naikavimo ginklas savo išskirtinėmis fizinėmis bei toksinėmis savybėmis kelia didelį susirūpinimą tarptautinei bendruomenei bei jos saugumui.

1.2. Cheminio ginklo panaudojimo atvejai

Svarbu išanalizuoti cheminio ginklo panaudojimą istoriniu aspektu, siekiant patvirtinti hipotezę dėl cheminio ginklo grėsmės tarptautiniam saugumui. Ginklai, turintys toksiškų savybių, kaip karo priemonė pradėti naudoti gana ankstyvoje senovėje. Pavyzdžiui, geriamojo vandens ar maisto atsargų užnuodijimas laikytini kaip vieni iš seniausių cheminių kariavimo būdų, seniausias užfiksuotas tokio ginklo panaudojimas yra Senovės Graikijoje, 600 m. prieš mūsų erą, Kiros miesto apgultyje panaudojant eleboro (*helleborus*) augalo toksinę sudėtį užnuodijant geriamąjį vandenį. Kitas užfiksuotas atvejis naudojant toksiškus dūmus deginant dervą ir sierą Peloponeso kare 431 – 404 m. prieš mūsų erą⁸. Kiek vėliau, viduramžių laikotarpyje panašias dervos ir sieros junginių substancijas panaudojo Bizantijos imperija jūrų mūšiuose, išskirtina yra tai, jog panaudotas toksinis ginklas degančio skysčio pavidalu, kuris dabar žinomas kaip „graikiška ugnis“⁹.

Analizuojant istoriniu bei loginiu metodais, galima teigti, jog Pirmasis pasaulinis karas yra laikytinas modernaus cheminio ginklo naudojimo pradžia. Atsižvelgiant į tai, tiriamojo darbo ribos yra laikytinos nuo Pirmojo pasaulinio karo. Konstatuotina, jog 50 skirtingų cheminių substancijų buvo panaudota mūšio laukuose ir 3000 cheminių medžiagų buvo tyrinėti kaip potencialūs ginklai. Daugiausia naudota ašarinių, chloro, fosgeno, difosgeno bei garstyčių dujų. Dėl šių substancijų naudojimo žuvo apie 100 000 ir sužaloti apie 1 300 000 žmonių¹⁰. Preliminariais duomenimis yra skaičiuotina, jog iki karo pabaigos buvo pagaminta apie 125 000 tonų toksinių medžiagų¹¹.

⁷ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-935

⁸ MARAUHN, T. *Chemical Weapons and Warfare* [interaktyvus]. Oxford: Public International Law, 2016, p. 2. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e264>>.

⁹ KELLEY, W., P. *Military Preventive Medicine: Mobilization and Deployment, Volume 1 Chemical warfare agents*. Washington: Department of the Army, 2004, p. 613.

¹⁰ EVERTS, S. *When Chemicals Became Weapons of War* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chemicalweapons.cenmag.org/when-chemicals-became-weapons-of-war/>>.

¹¹ MATHEWS R., J.; MCCORMACK T., L., H. *The Influence of humanitarian Principles in the Negotiation of Arms Control Treaties*. Geneva: International Review of the Red Cross, 1999, p. 337.

Pirmojo pasaulinio karo padariniai parodė, jog cheminis ginklas karo metu nedavė pakankamos strateginės naudos kariaujančioms šalims. Kita vertus, tai buvo tarptautinės bendruomenės susitarimų pradžia pripažinti cheminį ginklą kaip nehumanišku ir neetišku kariavimo būdu.

Tačiau analizuojant tolimesnę cheminio ginklo panaudojimo istorinę raidą, šis po Pirmojo pasaulinio karo buvo naudotas daugelį kartų.^{12 13}

Periodas	Panaudojimas	Cheminis ginklas
1919 m.	Britų pajėgų įsikišimas į Rusijos pilietinį karą.	Garstyčių dujos, pasitelkiant artileriją.
1923 – 1926 m.	Ispanijos pajėgos Maroke.	Garstyčių dujos, aviacinės bombos.
1930 m.; 1935 – 1936 m.	Italijos pajėgos Libijoje; Italijos pajėgos Etiopijoje.	Garstyčių dujos, aviacinės bombos.
1937 – 1945 m.	Japonijos pajėgos Kinijoje.	Garstyčių dujos ir levicito aviacinės bombos.
1939 – 1945 m.	Antrojo pasaulinio karo metu koncentracijos stovyklose prieš civilius, pasitelkiant dujų kameras.	Anglies monoksidas, ciano vandenilis kitaip žinomas kaip „Ciklonas B“, tabūnas.
1953 m.	Britų karininkui sąmoningai užlašinama cheminio preparato nuo kurio vėliau miršta.	Sarinas.
1963 – 1967 m.	Egipto pajėgų įsikišimas į Jemeno pilietinį karą.	Fosgenas ir garstyčių dujos aviacinės bombos.
1980 – 1988 m.	Irano – Irako karas. Irakas panaudoja cheminį ginklą prieš Iraną.	Garstyčių dujos ir dauguma kitų cheminių agentų.

¹² BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 33 – 36.

¹³ EVERTS, S. *A Brief History of Chemical War* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.sciencehistory.org/distillations/magazine/a-brief-history-of-chemical-war>>.

1985 m.	Japonijoje, Tokijuje panaudotas cheminis ginklas teroristiniais tikslais.	Sarinas.
2017 m. vasario 13 d.	Šiaurės Korėjos lyderio Kim Jong – un įbrolio Kim Jong – nam nužudymas panaudojant nervus paralyžiuojantį agentą.	VX nervus paralyžiuojantis agentas.
2018 m. kovo 4 d.	Buvusio Rusijos Federacijos šnipo Sergei Skripal nuuodijimas nervus paralyžiuojančiu agentu.	Novichok.
2012 m. gruodžio 23 d. – 2018 balandžio 7 d.	Sirijos pilietinis karas. Cheminis ginklas apytiksliai panaudotas 85 kartus, atakuojant skirtingus objektus, miestus.	Sarinas, ašarinės, chloro, garstyčių dujos ir kiti cheminiai agentai.

Šioje lentelėje pateikti cheminio ginklo panaudojimo atvejai sulaukę didžiausio tarptautinės bendruomenės dėmesio, tačiau profesorius M. Bothe yra bendrai pateikęs toksinų panaudojimo sąrašą, kuriame egzistuoja 79 panaudojimo atvejai po Pirmojo pasaulinio karo iki 1992 m. Tiesa, pats profesorius šio sąrašo nelaiko išsamiu, kadangi šiame nėra nevyriausybinių pajėgų cheminio ginklo panaudojimo atvejų bei pažymėtina, jog M. Bothe darbas publikuotas prieš 20 m.¹⁴ Akcentuotina, jog yra svarbu išnagrinėti bei įvertinti keletą naujausių šių cheminio ginklo panaudojimo atvejų, siekiant giliau suprasti tarptautinį reglamentavimą bei jo spragas dėl cheminio ginklo panaudojimo, todėl tai bus aptarta plačiau šio darbo IV skyriuje.

1.3. Istorinė reglamentavimo apžvalga ir probleminiai aspektai

Siekiant suprasti ir įvertinti tuometinį toksinų naudojimą kare yra svarbu panagrinėti tuometinį teisinį reglamentavimą, susijusį su cheminio ginklo panaudojimu.

Po Pirmojo pasaulinio karo, įvertinus cheminio ginklo destruktines galimybes, atitinkamai susiformavo ir požiūris į jį. Moralinio aspektu, šis buvo neigiamas, diskutuota, jog toks kariavimo būdas sukelia bereikalingas kančias. Tačiau, jeigu toks moralinis požiūris būtų buvęs dominuojantis bei tuo metu laikytas kaip vertybė, tuomet ir cheminio ginklo naudojimas būtų buvęs uždraustas daug anksčiau¹⁵. Vis dėlto yra svarbu aptarti ir panagrinėti tuometinius tarptautinius aktus, kurie siekė uždrausti toksinų medžiagų

¹⁴ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 33 – 36.

¹⁵ ZANDERS, P., J. *International Norms Against Chemical and Biological Warfare: An Ambiguous Legacy* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2003, p. 391 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.the-trench.org/wp-content/uploads/2013/06/200312-JCSL-International-norms.pdf>>.

naudojimą mūšio laukuose bei civiliniame gyvenime. Analizuojant tarptautinius teisės aktus bei susitarimus, šiuos galima pateikti chronologiška tvarka:

1675 m. Strasbūro susitarimas. Vienas iš pirmųjų žinomų tarptautinių susitarimų, pasirašytas tarp Vokietijos ir Prancūzijos bei galiojantis jų sąjungininkams. Susitarimas siekė uždrausti užnuodytų šaudmenų naudojimą bei griežtai nubausti tą karininką, kuris tokią amuniciją panaudojo. Tačiau šis susitarimas galiojo tik karo laikotarpiui, per kurį Prancūzijos karalius Liudvikas XIV siekė užimti ir įsitvirtinti Lotaringijos (pranc. *Lorraine*) regione¹⁶. Viena vertus, minėtas susitarimas nebuvo ilgalaikio pobūdžio, tačiau tai vis dėlto yra pradmuo, įrodantis, jog valstybės gebėjo susitarti ir identifikuoti šį kariavimo būdą kaip nehumanišką.

1874 m. Briuselio deklaracija. Rusijos caro Aleksandro II iniciatyva 15 Europos valstybių susirinko Briuselyje aptarti tarptautinio susitarimo projektą dėl karo papročių ir teisės taikymo. Deklaracijos 13 straipsnyje¹⁷ yra kalbama apie priešų sužeidimą bei nužudymą, kurio A punktas draudžia naudoti nuodus ar užnuodytus ginklus. Pažymėtina, jog ši deklaracija nebuvo ratifikuota daugumos dalyvavusių valstybių, todėl ji neįsigaliojo. Nors deklaracija nebuvo priimta, tačiau ji padėjo pagrindus tolimesniems susitarimams Hagos taikos konferencijose – 1899 m. bei 1907 m.¹⁸

1899 m. Hagos konvencija. Šiai konvencijai postūmį turėjo aukščiau minėta Briuselio deklaracija bei kritika dėl 1870 – 1871 m. Prancūzijos – Prūsijos karo naudojamos *Kriegsraison* doktrinos, kuri skelbė, jog „būtinybė nepripažįsta jokio įstatymo“¹⁹. Konvencija susidėjo iš trijų pagrindinių sutarčių bei keturių papildomų deklaracijų. Būtent antroji papildoma deklaracija „Dėl uždraudimo naudoti sviedinius, kurių tikslas paskleisti dusinančias nuodingas dujas“ skelbė, jog susitarančios šalys sutinka uždrausti šio metodo naudojimą bet kokiame kare tarp susitarančių šalių. Ši deklaracija buvo ratifikuota beveik visų 30 šalių, išskyrus Jungtinių Amerikos Valstijų²⁰.

¹⁶ *Ibidem* p. 394.

¹⁷ *Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/135>>.

¹⁸ ZANDERS, P., J. *International Norms Against Chemical and Biological Warfare: An Ambiguous Legacy* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2003, p. 395 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.the-trench.org/wp-content/uploads/2013/06/200312-JCSL-International-norms.pdf>>.

¹⁹ CONNOLLY, C. *Necessity Knows no Law: The Resurrection of Kriegsraison through the US Targeted Killing Programme* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2017, p. 463 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/jcsl/article-abstract/22/3/463/4727625?redirectedFrom=fulltext>>.

²⁰ *Laws of War: Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases; July 29, 1899* [interaktyvus]. New Haven: Yale Law School, 2008. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://avalon.law.yale.edu/19th_century/dec99-02.asp>.

1907 m. Hagos konvencija. Sėkmingai įvykusi pirmoji konferencija, paskatino valstybes – šalis susitelkti antrajai konferencijai, kuri siekė esamo reglamentavimo plėtros ir tobulinimo. Ši konvencija susidėjo iš trylikos sutarčių bei iš vienos deklaracijos, kurios buvo ratifikuotos. Ketvirtoji konvencija „Dėl kariavimo įstatymų ir papročių laikymosi“, kurios 23 straipsnis uždraudė naudoti toksinus ar toksinius ginklus²¹. Ši konvencija buvo patvirtinta visų šalių su mažomis modifikacijomis, tačiau visos šalys ją ratifikavo.

Abi Hagos konvencijos – modernūs tarptautiniai susitarimai tuometiniam laikotarpiui, diskutuotina, jog konvencijos laikytinos 1925 m. Ženevos protokolo sudedamąja dalimi. Kita vertus, Hagos konvencijos nepadėjo išvengti Pirmojo pasaulinio karo bei plačiausio cheminio ginklo panaudojimo laikotarpio istorijoje. Manytina, jog Vokietija nesilaikė šių konvencijų dėl anksčiau minėto *Kriegsraison* doktrinos²².

1919 m. Versalio sutartis. Po Pirmojo pasaulinio karo daugelis vokiečių bei dalis Sąjungininkų ekspertų palaikė, jog būtina atskirti nuodijimo ir cheminio ginklo sąvokas. Vokiečių nuomone, nuodijimas yra traktuojamas kaip karo aktas, kurį atlieka „laukiniai“, o ne „civilizuoti žmonės“. Tuo tarpu cheminio ginklo naudojimą mūšio lauke laikė pateisinamu kariavimo būdu, todėl Versalio sutarties nuostatos šiems šalininkams buvo nepriimtinos bei, jų nuomone, nekoreliuojančios su Hagos konvencijomis²³. Versalio sutarties 171 straipsnis²⁴ nurodė, jog dusinančių, toksiškų ar kitų dujų, alternatyvių dujų ir kitų uždraustų medžiagų ar įrenginių gamyba ir importavimas yra griežtai draudžiamas Vokietijoje.

Diskutuotina, jog Versalio sutartis galėjo padaryti įtaką Vokietijai nenaudoti cheminio ginklo mūšio lauke Antrojo pasaulinio karo metais. Tačiau per šį laikotarpį Vokietija vis dėlto pagamino apie 78 000 tonų toksinių substancijų, iš kurių 12 000 tonų buvo nervus paralyžiuojančio agento tabūno bei apie 500 kilogramų sarino, kurie buvo naudojami Holokausto procese, bet galėjo būti panaudoti ir mūšio lauke²⁵. Galima pažymėti, jog egzistuoja daugiau hipotezių dėl Vokietijos atsisakymo naudoti cheminį

²¹ *Laws of War: Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907* [interaktyvus]. New Haven: Yale Law School, 2008. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp>.

²² ZANDERS, P., J. *International Norms Against Chemical and Biological Warfare: An Ambiguous Legacy* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2003, p. 403. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.the-trench.org/wp-content/uploads/2013/06/200312-JCSL-International-norms.pdf>>.

²³ *Ibidem* p. 408.

²⁴ Taikos sutartis su Vokietija (Versalio sutartis) [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0043.pdf>>.

²⁵ SMART, K., J. *Chapter 2: History of Chemical and Biological Warfare: An American Perspective* [interaktyvus]. Homeland security digital library, 1997, p. 36. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hsdl.org/?abstract&did=3233>>.

ginklo mūšio lauke – A. Hitlerio asmeninė patirtis Pirmame pasauliniame kare, baimė, jog Sąjungininkai panaudos cheminį ginklą kaip atsaką, patirties ir bandymų stoka naudojant cheminį ginklą mūšyje²⁶. Tačiau mokslininko R. A. Zilinskas nuomone, tai lieka tik hipotezių lygmenyje.

1922 m. Vašingtono konvencija (angl. *Washington Arms Conference*). Versalio sutartis iš esmės riboja toksinų gamybą bei prekybą, Vašingtono konvencija, kita vertus, siekė atkurti Hagos konvencijų laikymąsi. Būtent konvencijos 5 straipsnis nurodė, jog dusinančių, toksiškų ir kitų dujų bei alternatyvių skysčių, kitų medžiagų ar įrenginių naudojimas kare yra draudžiamas. Tačiau šis susitarimas nebuvo ratifikuotas dėl Prancūzijos atsisakymo, kadangi šiai nebuvo palankios povandeninių laivų kariavimo nuostatos. Vis dėlto 5 straipsnio nuostatos buvo perkeltos į 1925 m. Ženevos protokolą, kurios praplėtė draudimą iki biologinio ginklo naudojimo uždraudimo²⁷.

1925 m. Ženevos protokolas²⁸. Po nesėkmingų bandymų Vašingtone, šalys susirinko pakartotinai Ženevos konferencijoje, siekiant atkurti Hagos konvencijų dvasią bei įtvirtinti Vašingtono konvencijos nuostatas. Protokole išreikštas draudimas naudoti kare toksinus yra identiškas Vašingtono konvencijos 5 straipsniui. Papildomai įtvirtinta, jog toks kariavimo būdas yra smerkiamas civilizuoto pasaulio bendros nuomonės (angl. *justly condemned by the general opinion of the civilized world*) bei šis draudimas universaliai yra priimamas kaip tarptautinės teisės dalis, kuri yra privaloma visoms tautoms.

Iš 132 valstybių 39 išreiškė išlygą, kurioje teigė, jog ratifikuojant šį protokolą, jeigu atsirastų šalis, nesilaikanti protokolo vertybių, tuomet ratifikavusi šalis nebebūtų šio saistoma. Tai sukuria moralinį įsipareigojimą laikytis protokolo, kita vertus, šis protokolas yra galiojantis dabartinėje tarptautinėje bendruomenėje²⁹, tačiau jo reikšmė sumažėjo po 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos įsigaliojimo.

Taip pat svarbu yra paminėti 1972 m. Konvenciją „dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo“ arba sutrumpintai

²⁶BROAD, J., W. *Riddle of Why Hitler Didn't Use Sarin Gas Remains Unsolved* [interaktyvus]. The New York Times, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2017/04/12/science/sean-spicer-hitler-sarin-chemical-weapons-world-war-ii.html>>.

²⁷ZANDERS, P., J. *International Norms Against Chemical and Biological Warfare: An Ambiguous Legacy* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2003, p. 396 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.the-trench.org/wp-content/uploads/2013/06/200312-JCSL-International-norms.pdf>>.

²⁸1925 m. Protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.nti.org/media/pdfs/aptgenev.pdf>>.

²⁹*Practice Relating to Rule 74. Chemical Weapons* [interaktyvus]. ICRC, Customary IHL Database. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule74>.

dar vadinama 1972 m. Biologinio ginklo konvencija. Nors ši konvencija cheminio ginklo klausimų nereglamentuoja, bet tuo metu vyko bendros diskusijos tiek dėl biologinio, tiek dėl cheminio ginklo uždraudimo, todėl sėkmingas biologinio ginklo uždraudimo konvencijos priėmimas lėmė tarptautinės bendruomenės susitelkimą ties cheminio ginklo reglamentavimo išsprendimu. 1972 m. Biologinio ginklo konvencija yra lyginama su 1993 m. Cheminio ginklo konvencija, ši tuo metu buvo detali, tačiau nenumatė konkrečių draudimų lyginant su cheminio ginklo konvencija. Tuo tarpu konvencija dėl cheminio ginklo yra labiau praktinė tarptautinė sutartis, kuri siekia išspręsti realias kariavimo problemas³⁰.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima matyti, jog beveik visi ankstesni bandymai reglamentuoti cheminio ginklo panaudojimo uždraudimą buvo nesėkmingi, tačiau analizuojant chronologinę susitarimų raidą, galima pastebėti tendenciją, jog šie susitarimai tobulėjo, valstybės vis konkrečiau identifیکavo cheminio ginklo grėsmę bei siekė vis detalesnio ir konkretesnio reglamentavimo. Nors šie valstybių susitarimai ilgalaikėje reglamentavimo perspektyvoje nebuvo sėkmingi, tačiau turėjo pakankamai didelę įtaką dabartinio reglamentavimo kūrimui bei vystymui.

³⁰ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 3.

II. Cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo reglamentavimas

2.1. 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo

Beveik po 12 m. trukusių derybų, 1992 m. rugsėjo 3 d. Ženevoje vykusioje Nusiginklavimo konferencijoje nutarta priimti konvenciją skirtą, cheminio ginklo nusiginklavimui. 1993 m. sausio 13 d. Cheminio ginklo konvenciją pasirašė ir ratifikavo 64 šalys. Naujausiais duomenimis, 2018 m. birželio 16 d. konvenciją yra pasirašiusios ir ratifikavusios iš viso 193 valstybės narės. Paminėtina, jog konvenciją pasirašė, bet neratifikavo Izraelis. Konvencijos taip pat nepasirašė Egiptas, Šiaurės Korėja, Pietų Sudanas³¹. Cheminio ginklo konvencija įsigaliojo 1997 m. balandžio 29 d.

Ši konvencija yra pirmasis nusiginklavimo susitarimas su daugiašale struktūra, kuri numato visą masinio naikinimo ginklo kategorijos panaikinimą taikant visuotinę tarptautinę kontrolę³². Šiai kontrolei įgyvendinti 1997 m. balandžio 29 d. buvo įsteigta Cheminio ginklo draudimo organizacija.

Nagrinėjant šią konvenciją detaliau, galima išskirti jos pagrindines reglamentavimo savybes bei tam tikrus probleminius aspektus:

Draudimas gaminti bei naudoti cheminius ginklus. Šis įsipareigojimas yra apibrėžtas konvencijos pradžioje, I straipsnyje greta kitų įsipareigojimų:

- a) nekurti, negaminti, kitokiu būdu neišgyti, nekaupiti ir neišsaugoti cheminio ginklo ir neperduoti (tiesiogiai ar netiesiogiai) cheminio ginklo kam nors kitam;
- b) nenaudoti cheminio ginklo;
- c) nevykdyti jokių karinių pasiruošimų cheminiam ginklui panaudoti;
- d) jokių būdu nepadėti, neskatinti ar neraginti kitų užsiimti veikla, kurią ši konvencija draudžia valstybėms – šalims.

Pabrėžtina, jog tarptautiniu lygmeniu šie įsipareigojimai yra imperatyvūs bei gana aiškiai yra apibrėžiamos reglamentavimo ribos – konvencija konstruktyviai siekia cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo. Kita vertus, probleminius aspektus galima pastebėti konvencijos II straipsnyje. Pavyzdžiui, II straipsnio 1 dalies a) punktas, kalbantis apie atvejus, kai galima naudoti pirmtakus, preparatus, kurie nėra uždrausti konvencijos. Tai yra gana keistas derinys tarp subjektyvių ir objektyvių elementų. Nors apibrėžime negalima išvengti subjektyvaus elemento, kita vertus, gali atsirasti polinkis juo

³¹ Cheminio ginklo draudimo organizacija. *Evolution of the Status of Participation in the Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/our-work/what-chemical-weapon>>.

³² *Chemical Weapons* [interaktyvus]. United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>>.

piktnaudžiauti. Pavyzdžiui, toks „teisėtas“ tam tikrų cheminių medžiagų laikymas gali būti traktuojamas kaip pretekstas, bet ne realus tokių preparatų eksploatavimas pramonėje. Analizuojant loginiu metodu, cheminių medžiagų naudojimas pateisinamas pagal tikslo nurodymą, tačiau sąvoka neapima kitų veiksnių, kaip pavyzdžiui, cheminių medžiagų kiekio. Pagal šia logiką Konvencijos taikymas gali būti sudėtingas. Galimas cheminių medžiagų naudojimas pramonėje, bet nėra apibrėžta kokiu kiekiu³³.

Dar vieną problematinį aspektą galima matyti II straipsnio 2 dalyje – nuodingoji cheminė medžiaga reiškia bet kokią cheminę medžiagą, kuri savo poveikiu gyvybiniams procesams gali sukelti mirtį, laikiną nedarbingumą arba kitaip pakenkti žmonių ar gyvūnų sveikatai. Čia nėra įtraukiamas herbicidų naudojimas kare. Nors konvencijos preambulėje yra pažymėtas draudimas naudoti herbicidus, tačiau šis draudimas toliau konvencijoje nevystomas. Praktikoje yra žinoma, jog Jungtinės Amerikos Valstijos 1961 m. – 1971 m. Vietnamo kare būtent panaudojo cheminį ginklą kaip herbicidą vadinama „oranžiniu agentu“ (angl. *agent orange*), kuris sukėlė didelių neigiamų padarinių tiek žmonėms, tiek visai ekosistemai³⁴.

Kitas pastebėjimas yra dėl II straipsnio 7 dalies „Masinių neramumų malšinimo medžiagos“, kuri reiškia bet kokią konvencijos cheminių medžiagų priede nenurodytą cheminę medžiagą, galinčią sukelti ūmų žmogaus jutimo organų sudirginimą arba kitą žalojantį fizinį poveikį, kurio naudojimą nutraukus per trumpą laiką dirginimas išnyksta³⁵. Tai nėra iš esmės galutinai apibrėžta sąvoka, kadangi daroma prielaida, jog cheminę substanciją yra leidžiama naudoti valstybėje esant neramumams bei nėra įvardinama cheminė sudėtis.

Cheminio ginklo gamybos įrenginių bei objektų sunaikinimas arba pakeitimas į civilinius objektus. Visų cheminių ginklų sunaikinimas, įskaitant senus bei paliktus cheminius ginklus. Cheminio ginklo sunaikinimo sąlygas reglamentuoja konvencijos IV straipsnis, kuris teigia, jog kiekviena valstybė – šalis naikinant laikosi saugaus ir efektyvaus cheminio ginklo sunaikinimo metodų bei bendradarbiauja su kitomis valstybėmis, prašančiomis informacijos ar pagalbos dvišaliu pagrindu arba per Techninį sekretoriatą. Pažymėtina, jog šio straipsnio 6 dalis teigia: valstybės – šalys sunaikina visus cheminio ginklo išteklius ne vėliau kaip 10 m. po šios konvencijos įsigaliojimo. Analizuojant loginiu metodu, valstybės – narės turėjo būti sunaikinusios cheminio ginklo resursus iki 2007 m.

³³ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 3.

³⁴ CHIRAS, D., D. *Environmental Science, Ninth Edition*. Burlington: Jones & Bartlett, 2013, p. 505.

³⁵ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-935.

balandžio 29 d. Pagal Cheminio ginklo draudimo organizacijos 2017 m. lapkričio 27 d. publikuotus duomenis, yra konstatuota, kad Rusijos Federacija galutinai sunaikino savo cheminio ginklo atsargas, tuo pažymint, jog visos valstybės narės bendrai yra sunaikinusios 96,3 proc. visų atsargų. Šį skaičių pasiekti užtruko papildomai 10 m. nuo numatyto konvencijoje tikslo³⁶. Tai suponuoja keletą išvadų. Pirmiausia, reglamentavime nebuvo numatytas realus nusiginklavimo terminas. Antra, valstybėms narėms, pažeidusioms minėtą terminą, nenurodytas galimų sankcijų taikymas, nors konvencijos XII straipsnyje minima apie kolektyvinių priemonių taikymą, tačiau praktikoje jų nepasitaikė.

Seno ir palikto cheminio ginklo sunaikinimo nuostatas reguliuoja konvencijos įgyvendinimo ir patikrinimo priedo IV dalis (B). Pagal konvencijos II straipsnio 5 dalį, senas cheminis ginklas reiškia: a) cheminį ginklą, pagamintą iki 1925 m. arba b) cheminį ginklą, pagamintą 1925 – 1946 m., ir kuris dėl savo senumo yra netinkamas naudoti kaip cheminis ginklas. To pačio straipsnio 6 dalis paliktą cheminį ginklą įvardina kaip cheminį ginklą, įskaitant seną cheminį ginklą, kurį po 1925 m. kuri nors valstybė paliko kitos valstybės teritorijoje be pastarosios sutikimo.

Iki 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos, cheminių ginklų įprastinė sunaikinimo procedūra buvo šių laidojimas žemėje, jūroje, deginant atvirai arba kremacijos būdu bei atliekant cheminių medžiagų molekulių suskaldymą. Dabar konvencijos įgyvendinimo ir patikrinimo priedo IA (A) dalies 13 paragrafe nurodyta, jog kiekviena valstybė – šalis nusprendžia, kaip ji naikins cheminį ginklą, tačiau tam negalima naudoti tokių būdų, kaip skandinimas bet kokiam vandens telkinyje, laidojimas žemėje ar deginimas atviroje vietoje. Valstybė naikina cheminį ginklą tik specialiai paskirtuose ir atitinkamai sukonstruotuose ir įrengtuose objektuose³⁷. Atkreipiamas dėmesys, jog dėl šio reglamentavimo atsiranda finansinė našta, konvencijos IV straipsnis teigia, kad kiekviena valstybė – šalis padengia cheminio ginklo, kurį ji įsipareigoja sunaikinti, sunaikinimo išlaidas, taip pat šio cheminio ginklo sunaikinimo patikrinimo išlaidas. Taigi siekiant tinkamo cheminio ginklo sunaikinimo yra reikalaujama atitinkamo kiekio išlaidų, pavyzdžiui 2007 m. liepos 11 d. Albanija sumokėjo Jungtinėms Amerikos Valstijoms 48 milijonus dolerių siekiant sunaikinti 16 tonų toksinių medžiagų skirtų karui³⁸.

³⁶Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW Marks Completion of Destruction of Russian Chemical Weapons Stockpile* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/media-centre/news/2017/10/opcw-marks-completion-destruction-russian-chemical-weapons-stockpile>>.

³⁷BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 208.

³⁸ *Albania - First Country to Destroy All Of Its Chemical Weapons* [interaktyvus]. Washington: US Department of State, 2007. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/88378.htm>>.

Bendradarbiavimas tarp valstybių narių ir Cheminio ginklo draudimo organizacijos. Pagal konvencijos IX straipsnio 1 dalį, valstybės – šalys konsultuojasi ir bendradarbiauja tiesiogiai tarpusavyje arba per Cheminio ginklo draudimo organizaciją, ar naudojantis kitomis atitinkamomis tarptautinėmis procedūromis, įskaitant procedūras, taikomas Jungtinėms Tautoms ir, vadovaujantis Jungtinių Tautų Chartija, taip pat konsultuojasi bet kuriuo klausimu, kuris gali kilti dėl šios konvencijos tikslų ir uždavinių arba jos nuostatų įgyvendinimo.

Pagal konvencijos X straipsnio 3 dalį, valstybės – šalys pasižada keistis įrengimais, medžiagomis ir mokslinė bei technologine informacija apie apsaugą nuo cheminio ginklo ir turi teisę dalyvauti tokiuose mainuose.

Cheminio ginklo draudimo organizacijos patikrinimo režimas dėl cheminių medžiagų, kurios gali būti konvertuojamos į ginklus. Taip pat šalys yra sutarusios sukurti tikrinimo režimą tam tikroms toksinėms medžiagoms ir jų pirmtakams³⁹, siekiant užtikrinti, kad tokios medžiagos būtų naudojamos tik tiems tikslams, kurių nedraudžia konvencija. Išskirtinė konvencijos savybė yra inkorporavimas „Inspekcija pagal pareikalavimą“, reiškianti, jog bet kuri valstybė narė, suabejojus kitos narės įsipareigojimų laikymusi, gali pareikalauti netikėtos patikrinimo procedūros. Valstybės pagal konvencijos X dalį yra įsipareigojusios patikrinimo principui „bet kur ir bet kada“, kuris reiškia, jog valstybės neturi teisės atsisakyti patikrinimo procedūros⁴⁰.

Tarptautinis ginčų sprendimas bei sankcijų taikymas. Pagal konvencijos XII straipsnio 2 dalį, tais atvejais, kai Vykdomoji taryba paprašo valstybės – šalies imtis priemonių, situacijai atitaisyti, nurodydama problemas, kylančias dėl įsipareigojimų laikymosi ir tais atvejais, kai valstybė – šalis per numatytą laiko tarpą nevykdo prašymo, Konferencija gali, be kita ko, rekomenduoti Vykdomajai tarybai apriboti ar suspenduoti valstybės – šalies teises ir privilegijas, išplaukiančias iš šios konvencijos, iki ji imsis būtinų veiksmų savo įsipareigojimams šiai konvencijai įgyvendinti. Taip pat, pagal šio straipsnio 3 dalį, tais atvejais, kai dėl veiklos, kuri yra draudžiama konvencijos, gali kilti didelė žala Konferencija gali rekomenduoti valstybėms – šalims imtis kolektyvinių priemonių, vadovaujantis tarptautinės teisės reikalavimais.

Analizuojant ginčų nagrinėjimo sistemą, pagal konvencijos XIV straipsnį, ginčai, kylantys dėl šios konvencijos taikymo ar aiškinimo, yra sprendžiami vadovaujantis atitinkamomis konvencijos ir Jungtinių Tautų Chartijos nuostatomis bei šio straipsnio 2

³⁹ Išvardintus 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos priede dėl cheminių medžiagų 1, 2, 3 lentelėse.

⁴⁰ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-935.

dalimi, kuri nurodo, jog kilus ginčui tarp dviejų ar daugiau valstybių – šalių arba tarp vienos ar kelių valstybių – šalių ir Cheminio ginklo draudimo organizacijos dėl šios konvencijos aiškinimo ar taikymo, suinteresuotos šalys konsultuojasi tarpusavyje, siekdamos rasti greitą ginčo sprendimą derybomis arba kitoms šalims priimtiniomis priemonėmis, įskaitant kreipimąsi į atitinkamas šios konvencijos institucijas ir, esant abipusiam sutikimui, į Tarptautinį Teisingumo Teismą, kaip tai numato minėto teismo statutas. Ginče dalyvaujančios valstybės – šalys apie savo veiksmus informuoja Vykdomąją tarybą.

Konvencijos XIV straipsnyje numatytas ginčo sprendimo būdas gali pasirodyti lakoniškas ir ne iki galo reglamentuotas. Priežastis ta, jog konvencija siekia išvengti konfliktų bei vykdyti jų prevenciją, kadangi yra sudėtinga išspręsti tarptautinius konfliktus, kai egzistuoja galimybė pasinaudoti masinio naikinimo ginklais. Todėl konvencijos ginčo sprendimo būdas yra laikytinas racionali. Akcentuojama, jog prevencija kyla iš VI straipsnio, kuris siekia įtvirtinti pasitikėjimo aplinką, kuri neleistų išpliekti konfliktams, o IX straipsnis įtvirtina ekstraordinarines procedūras, kurios apima procedūrų variaciją – a) eliminuoti konfliktus ankstyvoje jos stadijoje; b) prisidėti prie jau egzistuojančio konflikto išsprendimo, išaiškinant faktus⁴¹.

Santykis su kitais tarptautiniais susitarimais. Nors šios konvencijos kūrimui buvo panaudotos anksčiau minėtų tarptautinių susitarimų tam tikros idėjos, vis dėlto, pagal šios konvencijos XIII straipsnį, oficialiai yra pripažįstami 1925 m. Ženevos protokolai bei 1972 m. Biologinio ginklo konvencija.

Apibendrinant 1993 m. Cheminio ginklo konvencija yra unikalus tarptautinis susitarimas, kuris gali būti kritikuotinas dėl tam tikrų reglamentavimo aspektų. Tačiau pagal ratifikavusių šalių skaičių, cheminio ginklo atsargų bei jų gaminimo objektų sunaikinimo apimtis galima išvada, jog tarptautinėje bendruomenėje šis susitarimas pasiekia savo tikslą.

2.2. 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas

Rengiant Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto (toliau – 1988 m. Romos statutas) 8 straipsnį, kuris reglamentuoja karo nusikaltimus, „sąrašas dėl uždraustų ginklų naudojimo“ buvo vienas tarp labiausiai diskutuotinių klausimų. Sutarta įtraukti draudimus naudoti tarptautiniu mastu tokius ginklus kaip „nuodingąsias medžiagas ar užnuodytus ginklus“ ir „troškinančias, nuodingas ar kitokias dujas ir bet kokius kitus panašius skysčius ar užtaisus“. Taip pat buvo pasiūlymų įtraukti specifinę nuorodą dėl karo nusikaltimų,

⁴¹ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 11.

panaudojant cheminio ginklo sąvoka iš 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos. Šis pasiūlymas per Romos konferenciją buvo susietas su branduolinio ginklo sąvokos įtraukimu, kadangi keletas konferencijos dalyvių diskutavo, jog būtina panaudoti abi sąvokas kaip masinio naikinimo ginklus. Tačiau galutiniam 1988 m. Romos statute nei viena sąvoka įtraukta nebuvo⁴².

Atsižvelgiant į tai, manytina, jog 8 straipsnis gali neapimti visų cheminio ginklo panaudojimo atvejų. Toks požiūris yra sustiprinimas 22 straipsnio 2 dalies, kuris nurodo, jog nusikaltimo sąvoka aiškinama labai tiksliai, nesivadovaujant jokia analogija. Iškilus neaiškumui, sąvoka aiškinama tiriamojo, kaltinamojo ar nuteistojo naudai.

Nesutarimas kyla dėl 1925 m. Ženevos protokolo, kuris draudžia naudoti netoksines arba anestetines dujas. Tokie dirgikliai yra priskiriami riaušių malšinimo agentams, o šie, vis dėlto, yra perkeliama į statuto 8 straipsnį. Kitos formos cheminiai ginklai, kurie sukelia mirtį arba sunkiai sutrikdo sveikatą, yra neabejotinai reglamentuojami 8 straipsnyje. Nusikaltimo požymiai, kurie numatyti statuto 9 straipsnyje, patvirtina faktą, jog cheminio ginklo panaudojimas yra reglamentuotas 8 straipsnyje kaip karo nusikaltimas tarptautiniuose ginkluotose konfliktuose. Šiems požymiams, kaip minėta anksčiau atsižvelgiant į statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkto xviii papunktį, užtenka nurodyti, jog cheminė substancija sukelia mirtį arba sunkiai sutrikdo sveikatą įprastu veikimu savo dusinančiomis ar toksinėmis savybėmis, siekiant konstatuoti, jog tai yra karo nusikaltimas pagal 1988 m. Romos statutą⁴³.

Šios nusikaltimo požymių nuostatos taip pat reiškia, jog riaušių malšinimo agentai arba herbicidai nėra reglamentuojami 8 straipsnyje. Uždraustų cheminių ginklų sąvoka yra susiaurinama labiau nei 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos, kuri eksplicitiškai uždraudžia naudoti riaušių malšinimo agentus kaip kariavimo būdą. Pagal anksčiau minėtą 1988 m. Romos statuto formulę, cheminis ginklas turi sukelti mirtį arba sutrikdyti sveikatą savo toksinėmis savybėmis, tuo tarpu 1993 m. Cheminio ginklo konvencija riaušių malšinimo agentus įvardina kaip cheminę medžiagą, galinčią sukelti ūmų žmogaus jutimo organų sudirginimą arba kitą žalojančią fizinį poveikį, o nutraukus jos naudojimą, poveikis per trumpą laiką išnyksta. Taigi esminis skirtumas išryškėja dėl trumpalaikio poveikio bei išnykimo, kadangi, taikant lingvistinį metodą, 1988 m. Romos statutas šios dalies neapima ir todėl susiaurina riaušių malšinimo agentų sąvoką. Jeigu statutas inkorporuotų šią 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos sąvoką, tuomet Tarptautinio Baudžiamojo Teismo

⁴² ZIMMERMANN, A.; ŞENER, M. *Chemical Weapons and the International Criminal Court*. [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 438. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/10.5305/amerjintellaw.108.3.0436>. p. 438.

⁴³ *Ibidem* p. 439.

jurisdikcija būtų daug platesnė. Šiuo atveju ašarinių dujų ar kitų riaušių malšinimo agento naudojimas tarptautiniame ginkluotame konflikte būtų draudžiamas pagal 1993 m. Cheminio ginklo konvenciją, tačiau pagal 1988 m. Romos statutą, tai nebūtų prilyginama karo nusikaltimui⁴⁴.

Ugandoje, Kampalos mieste vykusioje konferencijoje valstybių narių delegacijos siekė peržiūrėti 1988 m. Romos statutą bei įtvirtinti reikiamas pataisas. Vienas iš klausimų Romos statuto 8 straipsnio papildymas nuostata, jog cheminių ginklų naudojimas turi būti standartizuotas, tai yra cheminio ginklo panaudojimo uždraudimas tarptautiniu mastu turi būti paraleliai galiojantis ir nacionalinėje plotmėje. Tokia Belgijos delegacijos pasiūlyta idėja įsigaliojo bei praplėtė Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją.

Apibendrinant galima konstatuoti, jog 1988 m. Romos statutas turi reikiamą potencialą teisiant subjektus dėl cheminio ginklo panaudojimo. Tačiau esminė problematika kyla jurisdikcijos ir persekiojimo ribos, pavyzdžiui Rusija, Jungtinės Amerikos Valstijos bei Sirija nėra 1988 m. Romos statuto dalyvės⁴⁵. Kita vertus, kaip pavyzdį analizuojant Sirijos civilinį karą, galimybė dėl jos vyriausybės patraukimo baudžiamojon atsakomybėn yra įmanoma, jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba (toliau – JT Saugumo Taryba) kreiptųsi tiesiogiai dėl Sirijos į Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą, šio jurisdikcija tokiu atveju būtų galima. Tačiau manytina, jog Teismas susidurtų su kitomis problemomis – aukšto lygmens kaltinamojo sulaikymas, šiuo atveju prezidento Bashar al – Assad, liudytojų ir aukų apsaugos pasirūpinimas ir panašiai⁴⁶.

2.3. 1989 m. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės

Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės (toliau – 1989 m. Bazelio konvencija)⁴⁷ priimta 1989 m. kovo 22 d. „Ilgaliotų atstovų“ (angl. *Conference of Plenipotentiaries*) konferencijoje, Šveicarijoje, Bazelio mieste, siekiant atsakyti į viešą protestą, po to, kai XX a. devintajame dešimtmetyje Afrikoje bei kitose besivystančiose pasaulio valstybėse buvo aptikti importuotų toksinių atliekų telkiniai iš užsienio valstybių⁴⁸.

⁴⁴ *Ibidem* p. 440.

⁴⁵ Pagal statuto 12 straipsnio 2 dalį, valstybė tapdama statuto šalimi pripažįsta teismo jurisdikciją.

⁴⁶ BROOKS, J. *Responding to chemical weapons violations in Syria: legal, health, and humanitarian recommendations*. [interaktyvus]. London: BMC, 2018, p. 5. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://conflictandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13031-018-0143-3>>.

⁴⁷ Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-314.

⁴⁸ Basel Convention. *Overview* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.basel.int/TheConvention/Overview/tabid/1271/Default.aspx>>.

Konvencijos tikslas yra apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo pavojingų atliekų poveikio. Jos plati taikymo sritis apima atliekas, kurios pagal jų kilmę arba chemines savybes, traktuojamos „pavojingomis atliekomis“ ir „kitomis atliekomis“, kurios konvencijos 2 priede apibrėžiamos kaip būtinių atliekų ir buitinių atliekų deginimo proceso likučiai⁴⁹.

Pagrindinės 1989 m. Bazelio konvencijos nuostatos yra pavojingų atliekų mažinimas ir skatinimas tokias atliekas tvarkyti tinkamu būdu, tai yra laikytis tinkamo tvarkymo principo. Taip pat konvencija apriboja pavojingų atliekų judėjimą tarpvalstybiniu lygmeniu, išskyrus atvejus kai tai yra daroma vadovaujantis anksčiau minėtu tinkamo tvarkymo principu. Pažymėtina, jog konvencijos reguliavimo sistema taikoma net tada, kai tarpvalstybinis atliekų judėjimas yra leistinas. Tačiau pagal konvencijos 1 straipsnio 3 ir 4 dalis, šis aktas nereglamentuoja radioaktyvių atliekų bei jūrų laivybos išmetimų⁵⁰.

1988 m. Bazelio konvencijos 4 straipsnis skatina šalis laikyti atliekas savo ribose ir kiek įmanoma arčiau gamybos šaltinių. Vidinis spaudimas turėtų skatinti valstybes mažinti atliekas bei įsivesti taršos prevencijos programas. Šalims paprastai yra draudžiama eksportuoti atliekas į šalis, kurios nėra konvencijos dalyvėmis. Taip pat 4 straipsnyje numatytas vienos šalies importavimo draudimas turi būtų gerbiamas visų kitų šalių, tačiau ta valstybė narė turi būti atlikus informavimo funkciją apie tokį draudimą, pagal konvencijos 13 straipsnį.

Apibendrinant tai, kas yra išdėstyta, galima daryti išvadą, jog ši konvencija yra tarptautinis susitarimas, reglamentuojantis aplinkosaugos klausimus, siekiantis sumažinti taršą tarptautinėje bendruomenėje. Tuo tarpu 1993 m. Cheminio ginklo konvencija, nereglamentuoja importo bei eksporto klausimų, bet griežtesnėmis priemonėmis numato tam tikrų cheminių medžiagų draudimo ir sunaikinimo sąlygas.

2.4. 1998 m. Roterdamo konvencija

Paskutinių dvejų XX a. dešimtmečių laikotarpyje cheminių medžiagų produkcija bei prekyba sparčiai augo. Tai kėlė susirūpinimą dėl toksiškų cheminių medžiagų bei pesticidų potencialios rizikos. Valstybės buvo ypač pažeidžiamos, kuriose nebuvo adekvačios infrastruktūros stebėti importo procedūrų ir naudojimo šių cheminių medžiagų. Dėl būtinumo sureguliuoti tarptautinę prekybą toksinėmis cheminėmis medžiagomis, konvencija pasirašyta 1998 m. rugsėjo 10 d., įsigaliojo 2004 m. vasario 24 d. Šiuo metu

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-314.

konvenciją yra ratifikavusios 161 valstybės⁵¹. Konvencijos pilnas pavadinimas – Roterdamo konvencija dėl sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto, procedūros, taikomos tam tikroms pavojingoms cheminėms medžiagoms ir pesticidams tarptautinėje prekyboje⁵².

Konvencijos tikslas yra skatinti visuotinę atsakomybę ir bendras šalių pastangas tarptautinėje prekyboje tam tikroms pavojingomis cheminėmis medžiagomis. Konvencija siekiama apsaugoti žmogaus sveikatą ir aplinką nuo potencialaus kenksmingo poveikio. Šiuo susitarimu yra skatinama keistis informacija apie toksines medžiagas, jų savybes, taip pat yra užtikrinama, kad būtų priimami nacionaliniai sprendimai dėl jų importo ir eksporto bei pranešant apie šiuos sprendimus kitoms šalims⁵³.

Pagrindinė konvencijos nuostata yra sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto procedūra (angl. *prior informed consent (PIC)*), kuri skirta formaliai gauti ir platinti importuojančių šalių pozicijas dėl tam tikrų cheminių medžiagų⁵⁴. Eksportuojančios šalys turi žinoti ir laikytis šių taisyklių. Panašus principas taikytinas 1989 m. Bazelio konvencijoje. Tai yra svarbi procedūra, kadangi, jei bent dvi valstybės praneša apie atsisakymą importuoti tam tikrą cheminę medžiagą, tuomet šalių konferencijoje gali būti svarstoma dėl konvencijos III priedo cheminių medžiagų papildymo.⁵⁵

Pažymėtina, jog konvencija skatina keitimąsi informacija dėl cheminių medžiagų. Be minėtos pranešimo procedūros, konvencijos 14 straipsnyje yra nurodomi šie:

a) keistis moksline, technine, ekonomine ir teisine informacija apie chemines medžiagas, kurias apima ši Konvencija, įskaitant toksikologinę, ekotoksikologinę ir saugos informaciją;

b) viešai skelbti informaciją apie nacionalinius reglamentuojančius dokumentus, tiesiogiai susijusius su šios konvencijos tikslais;

c) prireikus teikti informaciją kitoms šalims, tiesiogiai arba per sekretoriata, apie šalies nacionalinius dokumentus, kurie iš esmės riboja vienos ar daugiau cheminių medžiagų naudojimą.

⁵¹ Rotterdam Convention. *History of the negotiations of the Rotterdam Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pic.int/TheConvention/Overview/History/Overview/tabid/1360/language/en-US/Default.aspx>>.

⁵² Roterdamo konvencija dėl sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto, procedūros, taikomos tam tikroms pavojingoms cheminėms medžiagoms ir pesticidams tarptautinėje prekyboje. Valstybės žinios, 2004-03-19, Nr. 42-1371

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Šie nurodyti 1998 m. Roterdamo konvencijos III priede.

⁵⁵ Rotterdam Convention. *History of the negotiations of the Rotterdam Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pic.int/TheConvention/Overview/History/Overview/tabid/1360/language/en-US/Default.aspx>>.

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, galima teigti, jog ši konvencija reglamentuoja tarptautinius prekybos santykius dėl cheminių medžiagų importo bei eksporto. Lyginant su 1993 m. Cheminio ginklo konvencija, Roterdamo konvencija gali pasirodyti švelnesnio reguliavimo, tačiau ją galima laikyti papildomu susitarimu, siekiant tarptautinio saugumo bei aplinkos apsaugos nuo pavojingų cheminių medžiagų, kadangi kaip tai buvo pažymėta anksčiau, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija nereglamentuoja prekybos importo bei eksporto klausimų.

2.5. 2001 m. Stokholmo konvencija dėl patvariųjų organinių teršalų

XX a. pabaigoje pastebėta, jog pavojingi organiniai cheminiai junginiai, atsparūs biologiniam skaidymui ir ilgai išliekantys aplinkoje, kurie įvardinami kaip patvarieji organiniai teršalai (POT), kelia vis didesnę grėsmę žmonių sveikatai bei aplinkai. 1995 m. gegužės mėnesį Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programos (toliau – JT Aplinkos apsaugos programa) Valdančioji taryba sprendime Nr. 18/32 pareikalavo, kad būtų atliktas tarptautinis įvertinimas dėl 12 POT ir kad Tarpvyriausybinis cheminių medžiagų saugumo forumas parengtų tarptautinio veikimo rekomendacijas, siekiant sustabdyti teršalų plitimą. Šis saugumo forumas 1995 m. surinko tinkamą kiekį informacijos bei įvertino visus pateiktus įrodymus, konstatuojant, jog būtina sukurti tarptautinį instrumentą, kuris galėtų sumažinti arba pašalinti šiuos teršalus⁵⁶. Galiausiai po ilgų diskusijų 2001 m. gegužės 22 – 23 d. Švedijoje, Stokholme buvo priimta konvencija dėl patvariųjų organinių teršalų, kuri įsigaliojo 2004 m. gegužės 17 d. Šią konvenciją yra ratifikavusios 182 šalys⁵⁷.

Kaip pažymėta konvencijos 1 straipsnyje, šio susitarimo tikslas yra apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo patvariųjų organinių teršalų. Pagrindinės nuostatos yra drausti arba panaikinti produkciją bei naudojimą, taip pat importavimą ir eksportavimą tokių teršalų, kurie nurodyti konvencijos prieduose. Konvencijos priedai yra suskirstyti į 3 grupes. Pirmajame A priede yra išvardintos cheminės medžiagos, kurias siekiama pašalinti iš gamybos ir naudojimo, taip pat ribojamas jų importas ir eksportas. Antrame B priede leidžiama chemines medžiagas naudoti tam tikrais išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, cheminė medžiaga DDT yra naudojama maliarijos platintojų kontrolei. Galiausiai C priede yra išvardinti tokie teršalai, kurie susidaro iš netikslingai išmetamų antropogeninių šaltinių, tai yra jos į aplinką patenka pramoniniu procesu būdu. Taip pat pagal konvencijos 6

⁵⁶ Stockholm Convention. *History of the negotiations of the Stockholm Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/TheConvention/Overview/History/Overview/tabid/3549/Default.aspx>>.

⁵⁷ Stockholm Convention. *Status of ratification* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/Countries/StatusofRatifications/PartiesandSignatoires/tabid/4500/Default.aspx>>.

straipsnį, valstybės narės turi užtikrinti, jog atsargos ir atliekos, kurios užterštos POT, turi būti tvarkomos saugiai ir aplinkai nekenksmingu būdu⁵⁸.

Apibendrinant, tarp 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos ir 2001 m. Stokholmo konvencijos yra pastebimas bendras bruožas siekiant uždrausti pavojingų cheminių medžiagų naudojimą. Tačiau Stokholmo konvencija yra laikoma labiau tarptautinės aplinkosaugos susitarimu, kurio tikslas apsaugoti aplinką ir kartu žmonių sveikatą. 2017 m. atliktas efektyvumo vertinimas parodė, jog patvariųjų organinių teršalų lygis aplinkoje mažėja⁵⁹. Tuo tarpu Cheminio ginklo konvencija pirmiausia skirta pavojingas chemines medžiagas pašalinti kaip masinio naikinimo ginklo kategoriją ir, žinoma, kartu apsaugoti žmones bei aplinką. Be to, konvencijose skiriasi cheminės medžiagos, nurodytos prieduose. Suprantama, jog Cheminio ginklo konvencijoje cheminės medžiagos savo sudėtimi turi daug didesnę toksiškumą, o kaip minėta anksčiau, Stokholmo konvencijoje nurodytos cheminės medžiagos suskirstytos į 3 grupes pagal galimumą ar negalimumą jas naudoti.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, Bazelio, Roterdamo bei Stokholmo konvencijas sieja bendras tarptautinės aplinkosaugos tikslas – apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo toksiškų cheminių medžiagų bei atliekų. Tarp šių konvencijų egzistuoja „sinergijos procesas“, kuris siekia sustiprinti šių susitarimų taikymą tarptautiniu ir nacionaliniu mastu bei padidinti resursų panaudojimą tyrimuose. Tai yra unikalus metodas, kuris taikomas tarptautinės aplinkosaugos srityje⁶⁰. Taigi analizuojant loginiu metodu, galima išvada, jog iš minėtų tarptautinių susitarimų, išsamiausias reglamentavimas pateikiamas 1993 m. Cheminio ginklo konvencijoje, tuo tarpu Bazelio, Roterdamo bei Stokholmo konvencijos yra švelnesnio pobūdžio susitarimai, reglamentuojantys pavojingų cheminių medžiagų naudojimą. Kita vertus, Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas yra imperatyvaus pobūdžio, įvardinantis draudžiamas veikas bei šiuo atveju siekiantis sankcionuoti cheminių ginklų panaudojusią šalį.

⁵⁸Stokholmo konvencija dėl patvariųjų organinių teršalų (POT). Valstybės žinios, 2006-11-09, Nr. 120-4565.

⁵⁹ Stockholm Convention. *Outcomes of the effectiveness evaluation of the Stockholm Convention (2017)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/Implementation/EffectivenessEvaluation/Outcomes/tabid/5559/Default.aspx>>.

⁶⁰ Synergies among the Basel, Rotterdam and Stockholm conventions. *About Synergies* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.brsmeas.org/Decisionmaking/Overview/AboutSynergies/tabid/2614/language/en-US/Default.aspx>>.

III. Tarptautinių organizacijų ir institucijų vaidmuo bei funkcijos cheminio ginklo uždraudimo reguliavime

3.1. Australijos grupė

Australijos grupė yra laikoma neformaliu valstybių susirinkimu arba dar žinoma kaip daugiašaliu eksporto kontrolės režimu, kuris įpareigoja ne teisiniais suvaržymais, o valstybių narių bendro tikslo siekimu. Grupė įsikūrimo pradžioje turėjo 15 narių, šiuo metu ją sudaro 43 nariai, tarp kurių Australija, Europos Komisija, visos 28 Europos Sąjungos narės, Ukraina, Argentina bei naujausia narė Indija⁶¹.

1984 m. Jungtinių Tautų tyrimo grupė ištyrė, jog Irakas panaudojo cheminį ginklą Irano – Irako kare bei pažeidė 1925 m. Ženevos protokolą ir buvo nustatyta, jog tam tikras cheminių medžiagų pirmtakų kiekis buvo tiekiamas teisėtu prekybos keliu. Tai lėmė Australijos iniciatyvą 1984 m. Briuselyje sušaukti valstybių susirinkimą dėl cheminių medžiagų eksporto kontrolės, siekiant efektyvios cheminio bei biologinio ginklo panaudojimo prevencijos⁶².

Australijos grupės nariai tvirtai palaikė derybas Nusiginklavimo konferencijoje, Ženevoje, kurios lėmė 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos priėmimą. Grupės nariai turi aktyvią bei konstruktyvią rolę cheminio ginklo draudimo organizacijoje. Nariai vadovaujasi 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos I straipsniu – šalims yra draudžiama padėti, skatinti ar raginti kitas šalis užsiimti veikla, kuri yra draudžiama šios konvencijos. Tuo tarpu VI straipsnio nuostatos leidžia valstybėms – šalims kurti, gaminti, kitokiu būdu įsigyti, saugoti, perduoti ir naudoti nuodingas chemines medžiagas ir jų pirmtakus, kurių ši konvencija nedraudžia. Papildomai VI, VII ir VIII priedo dalys dėl įgyvendinimo ir patikros nustato konkrečius apribojimus, išvardintus konvencijos sąrašuose, cheminių medžiagų prekybai.⁶³

Atsižvelgiant į minėtus 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos straipsnius bei Biologinio ginklo konvenciją, Australijos grupė yra nusistačiusi gaires dėl jautrių cheminių ir biologinių medžiagų transportavimo⁶⁴. Šių gairių tikslas yra apriboti cheminių ir biologinių ginklų platinimo bei terorizmo riziką, kontroliuojant materialius ir nematerialius prekybos pervedimus tarp valstybių bei nevyriausybių organizacijų. Tačiau atsižvelgiant

⁶¹ The Australia Group. *Press release: India joins the Australia group* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://australiagroup.net/en/india_statement.html>.

⁶² The Australia Group. *The Australia Group: An Introduction* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/introduction.html>>.

⁶³ The Australia Group. *Relationship with the Chemical Weapons Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/cwc.html>>.

⁶⁴ The Australia Group. *Guidelines for Transfers of Sensitive Chemical or Biological Items* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/guidelines.html>>.

į 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos XI straipsnį, šios gairės nėra skirtos trukdyti cheminės ar biologinės prekybos arba bendradarbiavimo santykiams, kurie nėra susieti su cheminiu ar biologiniu ginklu.

Valstybės narės šiuos įsipareigojimus įgyvendina pagal savo nacionalinius įstatymus. Valstybės užtikrina, jog jos reglamentavimo nuostatai reikalauja:

1. patvirtinimo, jog eksportuotojas tiekia gaminius, kurie nėra nurodyti Australijos grupės bendrame kontrolės sąraše bei valstybė įsipareigoja informuoti eksportuotoją dėl cheminio ir biologinio ginklo gamybos rizikos;
2. jei eksportuotojas žino, jog šis gaminytis nėra įtrauktas grupės sąraše bei šiam yra žinomos ginklo gamybos rizikos, tuomet valstybė informuoja atitinkamą organizaciją, kuri spęs, ar toks eksportas yra galimas.

Galima pažymėti, jog Australijos grupės bendrame kontrolės sąraše yra nurodyti šie kontroliuojami veiksniai:⁶⁵

1. Cheminio ginklo pirmtakai. Šiuos pirmtakus taip pat galima rasti 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos priede dėl cheminių medžiagų.
2. Dvejopo naudojimo cheminių medžiagų gamybos įranga bei susijusios technologijos ir programinė įranga;
3. Dvejopo naudojimo biologinė įranga bei susijusios technologijos ir programinė įranga;
4. Žmonių ir gyvūnų mikroorganizmai ir toksinai;
5. Augalų mikroorganizmai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog Australijos grupė, kaip neformalus valstybių susirinkimas, prie cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo prisideda tarptautinės prekybos, importo bei eksporto srityse. Tai yra unikalios funkcijos, kurių kitos organizacijos nevykdo bei, pabrėžtina, jog Australijos grupė savo veiklą pradėjo dar iki 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos įsigaliojimo.

3.2. Cheminio ginklo draudimo organizacija

Cheminio Ginklo Draudimo Organizacija (angl. *the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*), kurios būstinė yra Hagoje, buvo įkurta siekiant teisingai bei kryptingai taikyti 1993 m. Cheminio ginklo konvenciją. Šios organizacijos užduotys yra atlikti tarptautinio patikrinimo veiksmus, kaip tai yra numatyta Konvencijoje bei organizuoti konsultacijas ir bendradarbiavimą tarp valstybių šalių – narių. Tai kartu apima tokias

⁶⁵ The Australia Group. *Australia Group Common Control Lists* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: < <https://australiagroup.net/en/controllists.html> >.

svarbias funkcijas kaip ginčų sprendimas ir sprendimų priėmimas dėl sankcijų ar pareigų nesilaikymo⁶⁶.

Organizacija nėra specializuota Jungtinių Tautų agentūra pagal Jungtinių Tautų Chartijos 57 ir 63 straipsnius⁶⁷, šios organizacijos funkcijos turėtų patekti į Jungtinių Tautų Ekonominės ir Socialinės Tarybos jurisdikciją, kas šiuo atveju yra priešinga. Tačiau pabrėžtina, jog ši organizacija turi ypatingą santykį su Jungtinėmis Tautomis, kuris atsiranda iš susitarimų tarp šių dviejų organizacijų, pavyzdžiui jungtinė operacija siekiant pašalinti cheminį ginklą Sirijoje. Taip pat pažymėtina, organizacija savo funkcijomis ir struktūra yra labiau sietina su Tarptautine Atominės Energetikos Agentūra (TATENA) (angl. *International Atomic Energy Agency (IAEA)*)⁶⁸.

Organizacijos sudėtis pateikta Konvencijos VIII straipsnio A dalies 4 punkte: Vykdomoji taryba ir Techninis sekretoriatas, į organizacijos sudėtį taip pat įeina Valstybių narių konferencija (toliau – Konferencija), kuri renkasi į eilines sesijas, vykstančias kasmet, jei nėra nuspręsta kitaip, ir jos metu sprendžia svarbius klausimus.

Konferenciją sudaro visi organizacijos nariai – valstybės, kurie turi po vieną sprendimo balsą. Sprendimai procedūriniais klausimais priimami paprasta dalyvaujančių ir balsuojančių narių daugumą, o esminiai klausimai siekiama, kad kaip įmanoma labiau būtų priimami konsensuso pagrindu. Konferencija yra pagrindinė organizacijos institucija. Ji svarsto visus klausimus ar problemas, esančias šios konvencijos kompetencijoje, įskaitant ir klausimus, susijusius su Vykdamosios tarybos ir Techninio sekretoriato įgaliojimais ir funkcijomis. Bet kuriais klausimais ar reikalais, susijusiais su šia konvencija, kuriuos pateikia valstybė – šalis arba Vykdomoji taryba, ji gali pateikti rekomendacijas ir priimti sprendimus. Taip pat Konferencija prižiūri šios konvencijos įgyvendinimą ir veikia palaikydama jos tikslus ir uždavinius. Konferencija prižiūri kaip laikomasi šios Konvencijos. Ji taip pat kontroliuoja Vykdamosios tarybos ir Techninio sekretoriato veiklą ir gali bet kuriai iš šių institucijų nustatyti pagrindinius principus nurodant, kaip pagal šią Konvenciją vykdyti jų funkcijas⁶⁹.

Vykdomoji taryba yra sudaryta iš 41 nario, kiekviena valstybė – šalis turi teisę, remiantis rotacijos principu, įeiti į Vykdamosios tarybos sudėtį. Vykdomoji taryba yra

⁶⁶ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 5.

⁶⁷ Jungtinių Tautų Chartija. Valstybės žinios, 2002-02-13, Nr. 15-557

⁶⁸ BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 6.

⁶⁹ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1998-04-15, Nr. 35-935, VIII straipsnis, B dalis.

renkama dvejų metų laikotarpiui Konferencijos. Siekiant užtikrinti efektyvų Konvencijos galiojimą, Vykdomoji taryba yra sudaryta pagal geografinį pasiskirstymą⁷⁰:

1. Devynios valstybės – šalys iš Afrikos. Skiriant laikomasi nuostatos, kad iš šių devynių valstybių – šalių trys narės yra valstybės – šalys, turinčios stambiausią nacionalinę chemijos pramonę regione;
2. Devynios valstybės – šalys iš Azijos. Skiriant laikomasi nuostatos, kad iš devynių valstybių – šalių keturios narės yra valstybės – šalys, turinčios stambiausią nacionalinę chemijos pramonę regione;
3. Penkios valstybės – šalys iš Rytų Europos. Skiriant laikomasi nuostatos, kad iš šių penkių valstybių viena valstybė yra valstybė – šalis, turinti stambiausią nacionalinę chemijos pramonę regione;
4. Septynios valstybės – šalys iš Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino. Skiriant laikomasi nuostatos, kad iš šių septynių valstybių trys valstybės yra valstybės – šalys, turinčios stambiausią nacionalinę chemijos pramonę regione;
5. Dešimt valstybių – šalių iš Vakarų Europos. Skiriant laikomasi nuostatos, kad iš šių dešimties valstybių – šalių penkios narės yra valstybės – šalys, turinčios stambiausią nacionalinę chemijos pramonę regione;
6. Dar vieną valstybę – šalį paeiliui skiria valstybės – šalys, priklausančios Azijos, Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino regionams. Ją skiriant laikomasi nuostatos, kad ši valstybė – šalis yra rotuojanti narė, priklausanti šiam regionui.

Vykdomoji taryba yra vykdomoji organizacijos institucija, atskaitinga Konferencijai. Taryba vykdo savo įgaliojimus ir šios konvencijos suteiktas funkcijas, taip pat ir funkcijas, kurias jai deleguoja Konferencija. Tai atlikdama ji veikia vadovaudamasi Konferencijos rekomendacijomis, sprendimais, nuorodomis ir užtikrina jų deramą ir nenutrūkstamą įgyvendinimą. Vykdomoji taryba skatina efektyvų šios konvencijos įgyvendinimą ir jos laikymąsi. Ji prižiūri Techninio sekretoriato veiklą, bendradarbiauja su visų valstybių – šalių nacionalinėmis tarnybomis ir padeda konsultuotis bei bendradarbiauti tarp valstybių – šalių pastarųjų prašymais⁷¹.

Techninis sekretoriatas padeda Konferencijai ir Vykdomajai tarybai atlikti jų funkcijas bei yra atsakingas už tikrinimo veiklą, kaip pavyzdžiui, renkant aktualią informaciją ir vykdant vietos patikrinimus⁷². Atliekant tokius patikrinimus Techninis

⁷⁰ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1998-04-15, Nr. 35-935, VIII straipsnis, C dalis.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 5.

sekretoriatas vengia nereikalingo kišimosi į valstybės – šalies cheminę veiklą, vykdomą tikslams, neprieštaraujantiems šiai konvencijai, ir laikosi slaptos informacijos apsaugos priede išdėstytų nuostatų.

Išskirtinė Cheminio ginklo draudimo organizacijos funkcija yra patikrinimo. Organizacijos inspektoriai yra atsakingi už trijų tipų patikrinimo vykdymą:

Įprastiniai patikrinimai objektuose, kurie yra susiję su cheminiu ginklu ir cheminės pramonės objektais naudojančiais tam tikras dvigubo panaudojimo chemines medžiagas, tai yra tokios medžiagos, kurios gali būti naudojamos tiek civilinėje, tiek uždraustoje karo pramonėje. 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos IV ir V straipsniai reikalauja, jog valstybės – šalys organizacijos inspektoriams suteiktų prieigą prie cheminių ginklų gaminimo, laikymo ir naikinimo objektų, taip pat nustatant valstybėms – šalims teisę įsigyti, saugoti ir naudoti numatytas chemines medžiagas ir jų pirmtakus. VI straipsnis taip pat įpareigoja valstybes priimti patikrinimus vietose bei objektuose, kur tokios cheminės medžiagos laikomos arba gaminamos. Nuo 1997 m. balandžio mėnesio iki 2017 spalio mėnesio organizacija atliko virš 6600 patikrinimų 86 valstybėse narėse⁷³.

Inspekcija pagal pareikalavimą dar kitaip vadinama netikėtos patikros procedūra. Ši gali būti atlikta bet kurioje vietoje ir valstybėje narėje, jeigu kita valstybė narė išreiškia susirūpinimą dėl galimo konvencijos nevykdymo. Pagal 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos IX straipsnį, valstybė narė kreipiasi į Techninį sekretoriatą dėl inspekcijos pagal pareikalavimą. Valstybės narės neturi teisės atsisakyti tokio patikrinimo. IX straipsnis skatina, tačiau neįpareigoja valstybes nars prieš kreipiantis į Techninį sekretoriatą patikslinti ir išspręsti išreikšto susirūpinimo dėl galimo konvencijos nevykdymo. Inspekcijos pagal pareikalavimą prašymas turi būti pateiktas Vykdomajai tarybai ir Techninio sekretoriato Generaliniam direktoriui. Taryba gali pasirinkti blokuoti patikrą per 12 valandų nuo prašymo gavimo, jeigu yra balsavę daugiau nei trys ketvirtadaliai Tarybos narių. Inspekcija gali būti sustabdyta, jei Taryba nusprendžia, jog prašymas yra nepagrįstas, piktnaudžiautinas arba viršija 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos įgaliojimus. Praktikoje prašymų atlikti tokias inspekcijas iki šiol nepasitaikė⁷⁴.

Tyrimas spėjamo cheminio ginklo panaudojimo atveju. Pagal 1993 m. Cheminio ginklo konvenciją, toks tyrimas gali būti atliktas dviem atvejais. Pirmasis, pateikiant prašymą netikėtos patikros procedūrai, nurodant, jog kita valstybė narė galimai panaudojo

⁷³ Cheminio ginklo draudimo organizacija. *Three Types of Inspections* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/Fact_Sheets/English/Fact_Sheet_5_-_Inspections.pdf>.

⁷⁴ *Ibidem*.

cheminį ginklą. Antrasis, pagal konvencijos X straipsnį, pateikiant prašymą Techninio sekretoriato Generaliniam direktoriui, nurodant, jog cheminis ginklas buvo panaudotas prieš prašančiąją valstybę – narę arba galimai panaudotas riaušių malšinimo agentas karo tikslais. Tokiu atveju, valstybei narei papildomai pateikus pagrįstus faktus, Generalinis direktorius, esant pirmajai galimybei, išsiunčia tyrimo komandą ir informuoja Vykdomąją tarybą bei visas kitas valstybes – nares dėl tokio įvykio. Tyrimo komanda atvykusi į tiriamąją valstybę turi teisę patekti į bet kurias vietas, kuriose galėjo būti panaudotas cheminis ginklas, taip pat į kitas vietas, kaip pavyzdžiui, ligonines ir pabėgėlių stovyklas. Tyrimo komandos nariai vietoje arba Cheminio ginklo draudimo organizacijos specializuotose laboratorijose gali rinkti cheminius, biomedicininis ir kitus aplinkos mėginius. Nariai taip pat gali apklausti aukas, liudytojus, medicinos personalą bei gali dalyvauti autopsijose. Pirmosios situacijos ataskaitą komanda privalo pateikti Generaliniam direktoriui per 24 val. nuo atvykimo į tiriamąją valstybę. Preliminarioji ataskaita pateikiama per 72 val. nuo komandos grįžimo į Hagą, o galutinė ataskaita per 30 kalendorinių dienų. Generalinis direktorius šias ataskaitas perteikia Vykdomajai tarybai bei visoms kitoms valstybėms narėms. Taryba apžvelgia šias ataskaitas ir priima atitinkamą sprendimą⁷⁵.

Cheminio ginklo draudimo organizacija taip pat turi reaguoti į tuos atvejus, kai cheminį ginklą galimai panaudoja valstybė, kuri nėra konvencijos narė, arba atvejai yra įvykę valstybės narės nekontroliuojamoje teritorijoje. Esant tokioms aplinkybėms organizacija glaudžiai bendradarbiauja su Jungtinių Tautų Generaliniu sekretoriumi, pasitelkiant Jungtinių Tautų resursais, jei to yra prašoma. Toks atvejis įvyko 2013 m. Sirijoje, kuri tuo metu nebuvo konvencijos narė. Tyrimo komanda apklausinėjo išgyvenusias aukas bei kitus liudytojus, identifikavo panaudotą amuniciją, analizei surinko biomedicininis ir kitus aplinkos mėginius. Galiausiai tyrimai parodė, jog cheminis ginklas buvo panaudotas⁷⁶.

Apibendrinant galima teigti, jog Cheminio ginklo draudimo organizacija yra unikali organizacija, kuri daro teigiamą įtaką tarptautinei bendruomenei, atliekant priežiūros ir kontrolės funkciją valstybių narių nusiginklavimo procese. Tačiau kaip ir 1993 m. Cheminio ginklo konvencija, taip ir šios organizacijos gyvavimas priklauso nuo valstybių susitelkimo bei bendro tikslo siekimo.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

3.3. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas

Cheminio ginklo nusiginklavimo procesas taip pat gali būti apžvelgtas iš tarptautinės humanitarinės teisės pusės. Cheminio ginklo draudimas pirmiausia buvo grindžiamas humanitariniais argumentais⁷⁷. Atsižvelgiant į tai, cheminio ginklo panaikinimas prisideda prie tarptautinės humanitarinės teisės, kadangi šie ginklai yra žiaurūs ir nehumaniški. Profesorius J. Goldblatt akcentuoja esminį ryšį tarp tarptautinės humanitarinės teisės raidos ir pažangos nusiginklavimo srityje, teigdamas, jog visada išliks rizika pasinaudoti teisės draudžiamais kariavimo ginklais, tol kol šie egzistuoja⁷⁸. Taigi, galima teigti, jog nusiginklavimas yra skirtas sustiprinti tarptautinę humanitarinę teisę.

1918 m. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (toliau – TRKK) yra humanitarinė institucija, įkurta 1863 m. Ženevoje, Šveicarijoje, kurios pagrindinis tikslas apsaugoti karo bei vidinių konfliktų aukų gyvybes ir orumą, suteikti jiems pagalbą⁷⁹.

TRKK, matydamas augančius cheminio ginklo panaudojimo atvejus Pirmajame pasauliniame kare, 1918 m. balandžio mėnesį išleido Raudonojo Kryžiaus draugijos tarptautinį biuletinį (angl. *International Bulletin of the Red Cross Societies*), kuriame teigė, kad jeigu kariavimas panaudojant nuodus būtų priimtinas, tuomet „mes pamatytume tik grumtynes, kurios būtų viršijusios barbariškumo rodiklius istorijoje“. Šis pareiškimas TRKK vis dar yra laikomas aktualiu⁸⁰. Komitetas nekeičia nuomonės ir išlaiko neigiamą požiūrį cheminio ginklo panaudojimo dėl šio galimumo sukelti žiaurias ir beprasmiškas kančias bei kliūtis apsaugoti civilius.

2002 m. rugsėjo 25 d. komitetas išleido pareiškimą dėl biotechnologijų, ginklų ir humaniškumo, siekiant paskatinti tarptautinę bendruomenę apsvarstyti riziką, taisykles ir įsipareigojimus dėl biotechnologijų pažangos, kuri gali būti priešišškai panaudota sukeldami tyčinį apnuodijimą ar ligą. Komitetas ragino visas valstybes gerbti bei užtikrinti tinkamą tarptautinių įsipareigojimų dėl cheminių ir biologinių ginklų vykdymą. Komitetas taip pat skatino mokslo ir medicinos bendruomenes, pramoninę ir pilietinę visuomenę prisijungti prie pavojingų biologinių ir cheminių medžiagų kontrolės⁸¹.

⁷⁷ GOLDBLATT, J. *The Problem of Chemical and Biological Warfare*, New York: Humanities Press, 1971, p. 188 – 190.

⁷⁸ *Ibidem* p. 200.

⁷⁹ International Committee of the Red Cross. *The ICRC's Mission Statement* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/icrc-mission-190608.htm>>.

⁸⁰ International Committee of the Red Cross. *Use of nuclear, biological or chemical weapons: current international law and policy statements* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/5ksk7q.htm>>.

⁸¹ *Ibidem*.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas humanitarinės teisės atžvilgiu turi svarią įtaką valstybėms. Nors šio pareiškimai yra labiau rekomendacinio pobūdžio ir tiesiogiai neįpareigojantys, tačiau dažnai jie būna pagrįsti jau galiojančiais tarptautiniais aktais bei susitarimais.

3.4. Pasaulio sveikatos organizacija ir Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) yra specializuota Jungtinių Tautų agentūra, įkurta 1948 m. balandžio 7 d. ir kuriai priklauso 192 valstybės narės. Sekretoriato būstinė įsikūrusi Ženevoje, turi 6 paskirstytas atstovybes visuose žemynuose ir 149 padalinius valstybėse narėse. Pagal organizacijos Konstitucijos 2 straipsnį⁸², jos funkcijos yra:

1. Veikti kaip vadovaujanti ir koordinuojanti institucija tarptautinės sveikatos labui;
2. Teikti reikiamą techninę pagalbą, o esant kritinėms situacijoms teikti būtiną pagalbą, gavus vyriausybės prašymą arba sutikimą priimti pagalbą;
3. Teikti informaciją, konsultuoti bei teikti pagalbą sveikatos srityje;
4. Plėtoti, nustatyti ir platinti tarptautinius maisto, biologinių, farmacinių ir panašių produktų standartus.

Cheminio ar biologinio ginklo naudojimas gali sukelti labai rimtų visuomenės sveikatos sutrikdymų, įskaitant įvairių ligų bei staigių mirčių padaugėjimą. Atsižvelgiant į minėtas funkcijas, PSO atlieka svarbų informavimo bei techninės pagalbos teikimo vaidmenį, kai valstybėje nustatomas cheminio ginklo panaudojimo atvejis⁸³.

1969 m. Pasaulio sveikatos organizacija oficialiai įsitraukė į biologinio ir cheminio ginklo diskusiją, atsakydama į Jungtinių Tautų Generalinio sekretoriaus prašymą bendradarbiauti su Jungtinių Tautų Ekspertų konsultavimo grupe (angl. *United Nations Group of Consultant Experts*) dėl cheminio ir bakteriologinio (biologinio) ginklo ataskaitos ruošimo⁸⁴.

Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa (JTAP) (angl. *United Nations Environment Programme (UNEP)*) yra Jungtinių Tautų agentūra, įsteigta po 1972 m. Stokholme vykusios Jungtinių Tautų Žmogaus aplinkos konferencijos. JTAP yra globali

⁸² Pasaulio sveikatos organizacijos Konstitucija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf.

⁸³ *Public health response to biological and chemical weapons: WHO guidance*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Geneva: World Health Organization, 2004 m., p. 135 – 136. Prieiga per internetą: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42611/9241546158.pdf;jsessionid=4D3FC31E6E15E79077EFF83FA9243E63?sequence=1>.

⁸⁴ *Public health response to biological and chemical weapons: WHO guidance*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Geneva: World Health Organization, 2004 m., p. 136 Prieiga per internetą: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42611/9241546158.pdf;jsessionid=4D3FC31E6E15E79077EFF83FA9243E63?sequence=1>.

aplinkosaugos institucija, kuri nustato pasaulinę aplinkosaugos darbotvarkę, skatina Jungtinių Tautų valstybes nares nuosekliai laikytis ir vykdyti aplinkosaugos įsipareigojimus⁸⁵. JT Aplinkos apsaugos programa teikia specialias konsultacijas ir paramą aplinkosaugos klausimais. Nors JTAP pagrindinės veiklos sferos yra rūpintis industrinėmis cheminėmis medžiagomis bei aplinkosauga⁸⁶, tačiau jos ekspertai kartu su Jungtinėmis Tautomis dalyvavo Damaske vykusiuose susitikimuose su Sirijos atstovais dėl 2013 m. Gutos cheminės atakos nustatant cheminio ginklo panaudojimo faktą⁸⁷.

Tarptautinė cheminės saugos programa (TCSP) (angl. *The International Programme on Chemical Safety (IPCS)*), kurioje dalyvauja JT Aplinkos apsaugos programa, Tarptautinė darbo organizacija (TDO) bei Pasaulio sveikatos organizacija, sukurta siekiant atlikti ir atskleisti cheminių medžiagų poveikį žmonių sveikatai bei aplinkai, parengti gaires ir mokymo medžiagą apie pasirengimą ir reagavimą į technologinius cheminius incidentus⁸⁸, kurie būtų taikomi ir tuo atveju, jei cheminės medžiagos būtų panaudotos sąmoningai, tai yra karo atveju. TCSP teikia techninę paramą nacionalinėms cheminių medžiagų saugos programoms, įskaitant cheminių informacijos centrų sukūrimą ar stiprinimą. Ši parama teikiama elektroninio tinklo pagalba, turint apie 120 centrų 70 valstybių. Tai leidžia pasinaudoti greita prieiga prie toksikologinių, analitinių bei klinikinių ekspertizių. Toks mechanizmas taip pat yra naudingas nustatant ir reaguojant į incidentus, susijusius su cheminių medžiagų panaudojimu karo tikslais⁸⁹.

Apibendrinant, tiek JT Aplinkos apsaugos programa, tiek Pasaulio sveikatos organizacija turi atskiras veiklos sritis bei skirtingus uždavinius. Tačiau, pažymėtina, jog šių subjektų bendra sąveika Tarptautinėje cheminės saugos programoje įrodo, jog šios veikia tikslingai dėl tarptautinio saugumo užtikrinimo.

⁸⁵ United Nations Environment Programme. *Why does UN Environment matter?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unenvironment.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter>>.

⁸⁶United Nations Environment Programme, *Guidance on Chemical legislation: Overview* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. p. 4. Prieiga per internetą: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8290/-Guidance%20on%20chemicals%20legislation_%20An%20overview-19952429.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

⁸⁷ Organisation for the prohibition of chemical weapons – UN joint mission, *Environment and health protection* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://opcw.unmissions.org/environment-and-health-protection>>.

⁸⁸ Pavyzdžiui masinis cheminės medžiagos nuotėkis gamykloje.

⁸⁹ *Public health response to biological and chemical weapons: WHO guidance*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Geneva: World Health Organization, 2004 m., p. 137 Prieiga per internetą: <<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42611/9241546158.pdf;jsessionid=4D3FC31E6E15E79077EFF83FA9243E63?sequence=1>>.

IV. Cheminio ginklo panaudojimo draudimo reglamentavimo įgyvendinimo aspektai

4.1. Tarptautinių organizacijų ir konvencijų tarpusavio sąveika

Tarptautinėje bendruomenėje vienas iš esminių bruožų yra kooperavimasis dėl bendro tikslo. Šiame darbe minėtos organizacijos bei konvencijos yra susitelkusios dėl tarptautinio saugumo, kurį stengiasi užtikrinti beveik visi anksčiau minėti subjektai, kadangi tarptautinio saugumo sąvoka gali apimti ekonominį, karinį – gynybinį, sveikatos, aplinkos bei politinį saugumą⁹⁰. Todėl yra svarbu panagrinėti šių susitarimų bei organizacijų tarpusavio sąveiką.

1925 m. Ženevos protokolas, 1993 m. Cheminio ginklo konvencija reglamentuoja klausimus susijusius su tarptautiniu kariniu – gynybiniu saugumu kaip prevencijos priemonės, o Cheminio ginklo draudimo organizacija, JT Saugumo Taryba kaip instrumentai skirti įgyvendinti šias priemones. Analizuojant minėtas prevencijos priemones, šios persidengia tik dėl reglamentavimo dalyko – uždraudimo naudoti cheminį ginklą⁹¹. Darbe akcentuota, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija detalizuoja 1925 m. Ženevos protokolą, įvesdama draudimus dėl cheminio ginklo gaminimo, laikymo ir transportavimo bei paminėtina, jog šie aktai abu yra galiojantys.

Analizuojant JT Saugumo Tarybos ir Cheminio ginklo draudimo organizacijos sąveiką, manytina, jog šios savo funkcijomis vieną kitą papildo. Pagal Jungtinių Tautų Chartijos 24 straipsnį, JT Saugumo Tarybos pagrindinė funkcija yra tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas, tuo tarpu Cheminio ginklo draudimo organizacijos – panaikinti cheminį ginklą tarptautinėje bendruomenėje. Taigi, galima teigti, jog JT Saugumo Taryba, besirūpindama tarptautiniu saugumu, tam tikra prasme apima Cheminio ginklo draudimo organizacijos tikslą. Taip pat svarbu akcentuoti šių organizacijų jungtinį bendradarbiavimą, pavyzdžiui, 2015 m. JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 2235 Jungtinio tyrimų mechanizmui įkurti dėl cheminio ginklo panaudojimo Sirijoje, kuri buvo sudaryta iš JT Saugumo Tarybos ir Cheminio ginklo draudimo organizacijos. Šio mechanizmo tikslas buvo atlikti tyrimą dėl cheminio ginklo panaudojimo Sirijoje, kuris vis dėlto patvirtino, jog Sirijos vyriausybė panaudojo cheminį ginklą prieš civilius⁹².

⁹⁰ BUZEN, B., WAEVER, O., WILDE de J. *Security: A new frame work for Analysis*. [interaktyvus]. London: Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 103. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/243026486/Buzan-Barry-Security-a-New-Framework-for-Analysis>>.

⁹¹ 1925 m. Protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.nti.org/media/pdfs/aptgenev.pdf>>.

⁹² 2015 m. rugpjūčio 7 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/2235 (2015).

Analizuojant humanitarinės teisės aspektą dėl cheminio ginklo uždraudimo, šį įgyvendina Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas ir Pasaulio sveikatos organizacija. TRKK ir PSO savo veiklos sritimi yra skirtingi tarptautiniai subjektai. TRKK savo funkcijomis siekia apsaugoti karo bei vidinių konfliktų aukų gyvybes ir orumą, suteikti jiems pagalbą, išsiunčiant savo delegacijas į šias pavojingas vietas, kuriose yra suteikiama humanitarinė pagalba. Taip pat komitetas, išleisdamas pareiškimus, ragina vyriausybes prisitaikyti prie besikeičiančios tarptautinės humanitarinės teisės. Tuo tarpu Pasaulio sveikatos organizacija atlieka tyrimo ir informavimo funkciją tarptautinėje bendruomenėje. PSO statistika tarptautiniuose susitikimuose yra pateikiama kaip įrodymas sprendžiant probleminius klausimus, pavyzdžiui, 2012 – 2016 m. laikotarpyje buvo iširta, jog Sirija, Irakas bei Afganistanas buvo atsakingi už dvejų trečdalių mirčių išaugimą pasauliniu mastu kariniuose konfliktuose. Manytina, jog PSO pateikdama statistika taip pat atlieka ir karo prevencijos funkciją⁹³.

Kalbant apie tarptautinę aplinkosaugą, šią sritį reguliuoja JT Aplinkos apsaugos programa, Cheminio ginklo draudimo organizacija, pasitelkiant 1993 m. Cheminio ginklo, 1989 m. Bazelio ir 2001 m. Stokholmo konvencijas. Šioje srityje galima pastebėti bendrą tikslą – visos minėtos konvencijos iš esmės siekia uždrausti pavojingų cheminių medžiagų eksploatavimą. Tačiau esminis skirtumas atsiranda dėl cheminių medžiagų potencijos bei reguliavimo dalyko apimties. Vis dėlto, funkcijų persidengimą galima aptikti JT Aplinkos apsaugos programoje ir Cheminio ginklo draudimo organizacijoje dėl patikrinimų vykdymo. Nors JT Aplinkos apsaugos programos pagrindinė funkcija yra rūpintis cheminėmis medžiagomis bei aplinkosauga, tačiau jos ekspertai, taip pat kaip ir Cheminio ginklo draudimo organizacijos tyrėjai, dalyvauja tyrimuose nustatant cheminio ginklo panaudojimo faktą. Anksčiau minėtas pavyzdys – JT aplinkos apsaugos programos dalyvavimas 2013 m. Gutos miesto tyrime dėl cheminio ginklo panaudojimo.

Tam tikrų funkcijų persidengimą galima aptikti ir ekonomikos srityje, konkrečiai dėl eksporto ir importo reguliavimo. 1998 m. Roterdamo ir 2001 Stokholmo konvencijas, kaip buvo minėta anksčiau, sieja sinergijos procesas. Nors funkcijos yra panašios, tačiau, kaip ir aplinkosaugos srityje, pastebimas cheminių medžiagų skirtingumas. Taip pat galima pažymėti informacijos keitimosi funkciją, kuri būdinga 1993 m. Cheminio ginklo, 1989 m. Bazelio ir 1998 m. Roterdamo konvencijoms. Ši funkcija taip pat analogiška minėtoms sritims dėl cheminių medžiagų.

⁹³ World Health Organization. *World Health Statistics data visualizations dashboard: Conflicts* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://apps.who.int/gho/data/node.sdg.16-1-viz-2?lang=en>>.

Apibendrinant galima daryti išvada, jog diferenciacija egzistuoja tiek tarp organizacijų, tiek tarp pačių susitarimų. Apžvelgiant susitarimus, pastebima, jog šių reguliavimo objektas yra panašus – pavojingos cheminės medžiagos, tačiau reguliavimo apimtis ir intensyvumas skiriasi. Galima daryti išvadą, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija laikytina svarbiausiu susitarimu, siekiant cheminio ginklo nusiginklavimo bei sunaikinimo, visi kiti susitarimai laikytini kaip papildomi tarptautinės humanitarinės bei aplinkosaugos aktais, kurie sustiprina pavojingų cheminių medžiagų kontrolę. Analogiška išvada galima tarptautinėms organizacijoms, kadangi šie susitarimai yra pasitelkiami vykdant tarptautinę kontrolę.

4.2. Teismų praktika dėl cheminio ginklo panaudojimo

Atsižvelgiant į teismų praktiką, dažniausiai yra siekiama patikrinti konvencijų, deklaracijų ar kitų susitarimų bei teisės aktų veikimą praktikoje. Būtent dėl šios priežasties svarbu apžvelgti teismų praktiką dėl cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo.

Vienintelė Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl masinio naikinimo ginklų, kurioje 1996 m. dėl branduolinių ginklų panaudojimo ir grasinimo jais teisėtumo konstatavo, jog nėra jokio teisės šaltinio, papročio ar sutarties, kuri eksplicitiškai draustų disponuoti branduoliniu ginklu. Vienintelis reikalavimas yra tai, kad jų naudojimas turi atitikti savigynos principus. Teisingumo Teismas išvados 57 paragrafe įvedė takoskyrą tarp masinio naikinimo ginklų nurodydamas, jog cheminio ginklo panaudojimą draudžia 1993 m. Cheminio ginklo konvencija, biologinio ginklo 1972 m. Biologinio ginklo konvencija, o kaip minėta anksčiau, branduolinio ginklo reglamentavimas neegzistuoja⁹⁴. Analizuojant logine prasme, Teisingumo Teismo konsultacinė išvada suponuoja prielaidą, jog jeigu nebūtų nei cheminio, nei biologinio ginklo panaudojimo uždraudimo teisinio reguliavimo, tuomet šių ginklų naudojimas gynybos tikslais būtų visiškai pateisinamas.

*Prosecutor v. Tadic*⁹⁵ byloje 1997 m. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas sprendė klausimą dėl galimybės buvusiai Jugoslavijai panaudoti cheminį ginklą vidiniuose konfliktuose. Duško Tadic, buvęs serbų demokratinės partijos prezidentas Kozarako mieste, kuriame buvo vykdomi daugkartiniai karo nusikaltimai, tarp kurių ir cheminio ginklo panaudojimas prieš civilius. Teismas konstatavo, jog cheminio ginklo naudojimas yra draudžiamas tiek tarptautinio, tiek ir vidinio ginkluoto konflikto atveju. Teismas šią

⁹⁴ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada dėl branduolinių ginklų panaudojimo ir grasinimo jais teisėtumo. [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>>.

⁹⁵ Tarptautinis Baudžiamasis Tribunolas. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas *Prosecutor v. Tadic* byloje dėl buvusios Jugoslavijos. Bylos Nr. IT-94-1-AR72. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>>.

išvadą padarė remdamasis tarptautinės bendrijos reakcija į Irako dujų panaudojimą prieš kurdų civilius. D. Tadic buvo nuteistas 20 m. laisvės atėmimo bausme. Teismas vadovavosi JT Saugumo tarybos Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai priimtu statutu⁹⁶.

Anfal genocido byla⁹⁷ bei atskirai nagrinėta Saddam Hussein byla⁹⁸, kurios buvo nagrinėtos Irako Aukščiausiojo teismo dėl Saddam Hussein vyriausybės vykdytų nusikaltimų žmoniškumui, karo bei genocido nusikaltimų. Būtent *Anfal* byloje yra pateikiami kaltinimai dėl 1988 m. cheminio ginklo atakų prieš kurdų civilius Halabja mieste. Jungtinių Tautų ekspertai nustatė, jog buvo panaudotos garstyčių dujos kartu su nervus paralyžiuojančiais agentais kaip tabūnas, sarinas ir VX. Taip pat pažymėtina, jog dėl šio cheminio išpuolio žuvo apie 5000 bei sužalota apie 10000 žmonių⁹⁹. Irako Aukščiausiasis teismas 2006 m. Saddam Hussein nuteisė mirties bausme už genocido vykdymą bei nusikaltimus žmoniškumui. Tuo tarpu teismas *Anfal* byloje Saddam Hussein buvusios vyriausybės kai kuriuos aukščiausius pareigūnus nuteisė mirties bausme, o kitiems skyrė laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos dėl minėtų nusikaltimų bei dėl cheminio ginklo panaudojimo.

Kita byla taip pat susijusi su Irako – Irano karu yra *Frans van Anraat*. Olandų verslininkas Frans van Anraat 1984 – 1988 m. laikotarpiu dideliais kiekiais pirko cheminę medžiagą tiodiglikolį iš Jungtinių Amerikos Valstijų ir Japonijos. Ši cheminė substancija buvo parduodama per skirtingas kompanijas, skirtingose valstybėse skirtas Saddam Hussein Irako vyriausybei. Pažymėtina, jog parduota cheminė medžiaga yra pagrindinis komponentas gaminant garstyčių dujas, kurias naudojo Irakas prieš Irano kariuomenę bei civilius Irano – Irako kare. Frans Van Anraat buvo kaltinamas kurdų genocidu bei karo nusikaltimais tiekiant cheminio ginklo pirmtakus. Hagos apygardos teismas atmetė genocido kaltinimą, kadangi nebuvo pakankamų įrodymų šį kaltinimą pagrįsti, tačiau už karo nusikaltimus olandų verslininką nuteisė 15 m. laisvės atėmimo bausme. Kaltinamasis teikė apeliaciją aukštesniajai instancijai, tačiau ši ne tik patvirtino Hagos teismo sprendimą, bet laisvės atėmimo bausmę prailgino iki 17 m. Priimant sprendimą teismai vadovavosi

⁹⁶ Atnaujintas Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo statutas dėl buvusios Jugoslavijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

⁹⁷ Aukštasis Irako tribunolas. 2007 m. liepos 24 d. sprendimas *Al Anfal* byloje [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1233/Al-Anfal/>>.

⁹⁸ <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/187/Al-Dujail/>

⁹⁹ HILTERMANN, J., R. *A Poisonous Affair: America, Iraq, and the Gassing of Halabja*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 195.

1925 m. Ženevos protokolu, 1993 m. Cheminio ginklo konvencija¹⁰⁰. Nuteistojo kreipimasis į Olandijos Aukščiausiąjį teismą taip pat buvo nesėkmingas. 2009 m. Frans van Anraat kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 7 straipsnių pažeidimų bei teigė, kad Olandijos teismai neturėjo jurisdikcijos šioje byloje, nes tuo metu negaliojo draudimai dėl cheminio ginklo. Teismas vis dėlto jo prašymą atmetė, konstatuodamas, jog draudimas naudoti cheminius ginklus karo metu buvo nusikaltimas pagal tarptautinę paprotinę teisę, kai pareiškėjas vykdė prekybą cheminiais preparatais. Taip pat pažymėjo, kad nacionaliniai teismai privalo interpretuoti ir taikyti tinkamus tarptautinės papročius bei teisės aktus konkrečiai situacijai.

1996 m. Tokijo apygardos teismas sprendė bylą dėl religinės grupuotės Aum Shinrikyo vadovo Chizuo Matsumoto, dar žinomo kaip Shoko Asahara slapyvardžiu bei kitų 6 narių cheminio ginklo panaudojimo Tokijo metro stotyje bei Matsumoto mieste. Grupuoė panaudojo nervus paralyžiuojančią medžiagą sariną, dėl kurio žuvo 19 bei sužalota apie 6000 žmonių¹⁰¹. Teismas, vadovaudamasis nacionaline teise, konstatavo tai kaip vidaus terorizmo išpuolį ir beveik po 8 metų nagrinėjimo skyrė mirties bausmę visiems teisiamiesiems nariams. Paminėtina, jog dėl užsitęsusio apeliacijos proceso bei naujų įrodymų tyrimo egzekucija buvo įvykdyta 2018 m. liepos 6 d.¹⁰²

Bond v. United States Jungtinių Amerikos Valstijų byla dėl cheminio ginklo panaudojimo. Kaltinamoji Carol Anne Bond 2006 m. sužinojusi apie vyro neištikimybę su jos geriausia drauge Myrlinda Haynes siekdama atkeršyti įsigijo cheminių substancijų 10-chlorfenoksirsinas ir kalio dichromatas, kuriais užnuodijo M. Haynes durų rankenas, automobilio duris bei pašto dėžutę. Dėl šio užnuodijimo nukentėjusioji patyrė cheminį nudegimą plaštakos srityje. Pirmosios instancijos teismas C. A. Bond nuteisė 6 m. laisvės atėmimo bausme dėl 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos pažeidimo bei pašto vagystės. Ši apskundė teismo sprendimą Jungtinių Amerikos Valstijų trečiosios apygardos apeliaciniam teismui (angl. *United States Court of Appeals for the Third Circuit*), argumentuojant, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos taikymas pažeidžia 1789 m. Jungtinių Valstijų Teisių bilio Konstitucijos 10 pataisą, kuri nurodė, jog kiekviena valstija

¹⁰⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. liepos 6 d. sprendimas *Van Anraat v. The Netherlands*. Aplikavimo Nr. 65389/09.

¹⁰¹ YANAGISAWA, N.; MORITA, H.; NAKAJIMA, T., C. *Sarin experiences in Japan: Acute toxicity and long-term effects* [interaktyvus]. Amsterdam: Journal of the Neurological Sciences, 2006, p. 76 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://pdfs.semanticscholar.org/a055/93a0163f17f177430f5980f3f9cc7ef7132b.pdf>>.

¹⁰² RAMZY, A., W. *Japan Executes Cult Leader Behind 1995 Sarin Gas Subway Attack* [interaktyvus]. The New York Times, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2018/07/05/world/asia/japan-cult-execute-sarin.html>>.

išlaiko savo suverenitetą, laisvę ir nepriklausomybę, taip pat valdžią, jurisdikciją bei teisę, jeigu ši nėra deleguota Jungtinių Valstijų. Apeliacinis teismas atmetė skundą, nurodant, jog nėra pagrindo vadovautis Konstitucijos 10 pataisa. Apeliantė apskundė šį sprendimą Aukščiausiam teismui. Šis konstatavo, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija nėra skirta reguliuoti teisinių santykių nacionaliniu lygmeniu bei konvencija nėra savaimė galiojanti, ją būtina perkelti į konvenciją ratifikavusios valstybės teisės sistemą. Aukščiausiais teismas grąžino bylą nagrinėti į pirmosios instancijos teismą, kuris panaikino kaltinimą dėl cheminio ginklo panaudojimo, tačiau pašto vagystės kaltinimas išliko. Teismas pritaikė lygtinį paleidimą iš įkalinimo įstaigos 5 m. terminui¹⁰³.

Apibendrinant pateiktą teismų praktiką, galima išvelgti problematiką dėl 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos sankcijų nebuvimo bei valstybių iniciatyvos trūkumo taikyti konvenciją tam tikrais atvejais. Pavyzdžiui Jungtinių Valstijų byla gali būti kritikuotina, kadangi Cheminio ginklo konvencijoje yra pažymėta, jog cheminio ginklo naudojimas valstybės vidaus konfliktuose yra draudžiamas. Taip pat pažymėtina apie bylas susijusias su Irano – Irako karu, kadangi didžioji dalis tarptautinės bendruomenės pasmerkė Irako veiksmus, kita vertus, Jungtinės Amerikos Valstijos savavališkai pradėjo vykdyti karinius veiksmus Irake, implikuojant, jog ši valstybė yra sukaupusi masinio naikinimo ginklų arsenalą ir galima jų panaudojimo tikimybė prieš kitas valstybes¹⁰⁴. Atsižvelgiant į tai, galima išvada, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija didžiąja dalimi daro teigiamą įtaką tarptautinei bendruomenei, tačiau dar negeba įpareigoti laikytis šio tarptautinio susitarimo absoliučios daugumos.

4.3. Paskutiniai cheminio ginklo panaudojimo atvejai ir jų analizė

2017 m. vasario 13 d. Kvala Lumpūro tarptautiniame oro uoste buvo nužudytas buvusio Šiaurės Korėjos lyderio Kim Jong – Il vyriausiasis sūnus Kim Jong – nam, panaudojant nervus paralyžiuojantį agentą VX. Kaltinimai pareikšti dvejoms moterims, kurios buvo užfiksuotos oro uosto vaizdo kamerų užpuolant Kim Jong – nam iš nugaros, apipilant veido sritį cheminiu preparatu bei dar keturi Šiaurės Korėjos piliečiai yra laikomi įtariamaisiais.

2017 m. spalio 2 d. Shah Alam Aukščiausiasis teismas pradėjo nagrinėti šią bylą. Jaunos moterys nesutiko su kaltinimais bei pateikė argumentus, jog tai turėjo būti pokštas

¹⁰³ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas. 2014 m. birželio 2 d. sprendimas *Bond v. United States* byloje Nr. 09-1227[interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.justice.gov/sites/default/files/osg/briefs/2010/01/01/2009-1227.resp.pdf>>.

¹⁰⁴ HENCKAERTS J., M.; DOSWALD, B., L. *Customary International Humanitarian Law. Volume II – Practice. Part 1*. [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 1737. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>>.

skirtas realybės šou ir apie cheminio preparato panaudojimą jos nieko nežinojo. Merginų advokatas pabrėžė, kad jomis pasinaudojo Šiaurės Korėjos šnipai siekiant išvengti tarptautinės bendruomenės pasmerkimo¹⁰⁵. Tebevyksiančiame procese merginoms dėl cheminio ginklo panaudojimo bei nužudymo gresia mirties bausmė¹⁰⁶.

Atlikus Kim Jong – nam skrodimą paaiškėjo, jog VX agentas buvo panaudotas, tačiau Šiaurės Korėja nesutiko su šiuo tyrimu bei dėl objektyvaus tyrimo paragino bendradarbiauti su Cheminio ginklo draudimo organizacija, nors ši po Malaizijos Užsienio reikalų ministerijos pareiškimo, jog pasmerkia cheminio ginklo panaudojimą¹⁰⁷, jau buvo įsitraukusi į tyrimą¹⁰⁸. Vis dėlto politikos apžvalgininkai yra linkę manyti, jog nužudymą galėjo parengti dabartinis Šiaurės Korėjos vadovas bei Kim Jong – nam įbrolis Kim Jong – un¹⁰⁹. Šis yra žinomas dėl agresyvios politikos vykdymo šalinant oponentus bei jo įbrolis buvo laikomas Šiaurės Korėjos režimo kritiku.

Taigi apibendrinant, kol teismo procesas tebevyksta ir renkami įrodymai yra anksti konstatuoti Šiaurės Korėjos kalte, nors ir faktų gausa yra jos nenaudai. Tuo tarpu tarptautinėje bendruomenėje, neskaitant Šiaurės Korėjos veiksmų pasmerkimo, Jungtinės Amerikos Valstijos nelaukdamas teisminių procesų pabaigos 2018 m. vasario 22 d. atnaujino „jautrių prekių ir technologijų eksporto“ sankcijas vadovaudamasi 1991 m. Cheminių ir biologinių ginklų kontrolės ir kariavimo eliminavimo aktu (angl. *Chemical and Biological Weapons Control and Warfare Elimination Act of 1991*)¹¹⁰. Manytina, jog tokių priemonių taikymas pagal Cheminio ginklo konvenciją yra neleistinas, kadangi pirmenybė yra teikiama spręsti ginčus derybų būdu. Nepavykus rasti konsensuso derybomis, kaip *ultima ratio* gali būti taikomos kolektyvinės priemonės. Šiuo atveju

¹⁰⁵ PETERSON, E., H. *Kim Jong-nam murder: judge rules there is enough evidence for trial to proceed* [interaktyvus]. The Guardian, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/world/2018/aug/16/kim-jong-nam-trial-key-ruling-malaysia-court>>.

¹⁰⁶ *Malaysia to charge women with murder of Kim Jong-nam* [interaktyvus]. Aljazeera, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.aljazeera.com/news/2017/02/malaysia-charge-women-murder-kim-jong-nam-170228065659451.html>>.

¹⁰⁷ Malaizijos Užsienio reikalų ministerija. 2017 m. kovo 3 d. pranešimas spaudai dėl cheminio ginklo panaudojimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20170303044013/http://www.kln.gov.my/web/guest/press-release/-/asset_publisher/FCk0/content/press-release-%3A-the-use-of-a-chemical-weapon-in-the-death-of-a-dprk-national?redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fpress-release%3A-the-use-of-a-chemical-weapon-in-the-death-of-a-dprk-national?redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fpress-release%3A-the-use-of-a-chemical-weapon-in-the-death-of-a-dprk-national>.

¹⁰⁸ Cheminio ginklo draudimo organizacija. 2017 m. kovo 7 d. pranešimas spaudai dėl cheminio ginklo panaudojimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/EC/84/en/Malaysia_ec84_statement.pdf>.

¹⁰⁹ CLARK, B., D. *The Untold Story of Kim Jong-nam's Assassination* [interaktyvus]. GQ Politics, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.gq.com/story/kim-jong-nam-accidental-assassination>>.

¹¹⁰ Jungtinės Amerikos Valstijos. 2018 m. kovo 6 d. pranešimas spaudai dėl sankcijų įvedimo Šiaurės Korėjai [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/03/279079.htm>>.

Jungtinių Valstijų vienašališkos ekonominės priemonės gali būti traktuojamos kaip tarptautinės teisės pažeidimas.

Sergei Skripal buvęs Rusijos Federacijos Vyriausios žvalgybos valdybos (GRU) pareigūnas, taip pat dirbo kaip dvigubas agentas Jungtinės Karalystės slaptuoju žvalgybos tarnyboje (MI6). S. Skripal Rusijoje buvo nuteistas valstybės išdavyste 13 m. laisvės atėmimo bausme, tačiau vykstant Rusijos ir Jungtinės Karalystės šnipų apsikeitimo procesui, S. Skripal, turėdamas dvigubą pilietybę, rado prieglobstį Jungtinėje Karalystėje¹¹¹.

2018 m. kovo 4 d. Sergei ir jo dukra Yulia Skripal buvo rasti Salisburio miesto centre, kaip pažymi Cheminio ginklo draudimo organizacijos ekspertas, jie turėjo sąlytį su nervus paralyžiuojančiu agentu A-234 arba dar kitaip vadinamu Novichok. Ekspertas paminėjo, jog cheminis agentas yra karinio laipsnio ginklas sukurtas Sovietų Sąjungoje.

Jungtinės Karalystės atstovas pasmerkė šį aktą ir paminėjo, jog Rusijos Federacija turi praktikos vykdant nužudymus, įskaitant 2006 m. Alexander Litvinenko nuuodijimą radioaktyviuoju poloniu. Taigi arba šis aktas buvo vykdytas Rusijos, arba ši valstybė prarado cheminio agento Novichok kontrolę. Taip pat Jungtinės Karalystės atstovas pažymėjo, nors Rusija deklaravo sunaikinusi visas cheminio ginklo atsargas 2017 m., tačiau nėra deklaruotinos informacijos apie Novichok agento ar gamybos objektų sunaikinimą.

Rusijos atstovas atsakė, jog negeba bendrauti ultimatumo kalba bei pažymėjo, jog neatlikus išsamaus tyrimo nėra pagrindo kaltinti Rusijos Federacijos. Atstovas paminėjo, jog šį agentą galėjo panaudoti bet kuri buvusi Sovietų Sąjungos valstybė. Taip pat buvo pasakyta, jog užpultas asmuo nekelia Rusijai grėsmės, tačiau tai yra tobula auka, kurios sužeidimas paskatins bandymus kaip įmanoma labiau sumenkinti Rusijos reputaciją. Taip pat pažymėtina, jog Jungtinės Karalystės Gynybos mokslo ir technologijų laboratorija patvirtino dėl Novichok, kuris buvo panaudotas skysčio pavidalu, tačiau laboratorija nesugebėjo nustatyti cheminės substancijos „tikslaus šaltinio“¹¹².

Vis dėlto Jungtinė Karalystė nesulaukusi Rusijos prisipažinimo išsiuntė 23 Rusijos diplomatus atgal į Rusiją. Šiuo pavyzdžiu 28 valstybės atsakė tokiu pačiu veiksnu, taip

¹¹¹ *Sergei Skripal: Who is the former Russian intelligence officer?*[interaktyvus]. BBC News, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-43291394>>.

¹¹² Jungtinių Tautų Saugumo Taryba. 2018 m. kovo 14 d. susirinkimo ataskaita dėl cheminio ginklo panaudojimo Jungtinėje Karalystėje, Nr. SC/13247 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/press/en/2018/sc13247.doc.htm>>.

palaikydamos Jungtinę Karalystę ir pasmerkdamos Rusijos veiksmus. Tuo tarpu Rusija atsakė kiekvienai valstybei analogišku veiksniu išsiųsdama proporcingą kiekį diplomatų¹¹³.

Apibendrinant galima matyti tą pačią tendenciją – nepasibaigus tyrimo procesui valstybės taiko ekonomines ir politines sankcijas galimai pažeidimą padariusiai šaliai. Tačiau, vertinant tarptautinės teisės atžvilgiu, toks valstybių poelgis yra drastiškas ir labiau politizuotas nei atitinkantis 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos nuostatas. Manytina, jog konvencija dėl tokių situacijų negali numatyti konkrečios sankcijų sistemos, kadangi daugeliu atveju valstybių – narių reakcija yra neprognozuojama bei abejotina ar sankcijos būtų veiksmingai pritaikytos.

Sirijoje tebevykstantis vidinis karinis konfliktas prasidėjęs nuo 2011 m. vykusių taikių demonstracijų ir protestų prieš politinius režimus ir žemus gyvenimo standartus vadinamu Arabų pavasariu. Šie protestai Sirijoje sukėlė Bashar al – Assad vyriausybės nepasitenkinimą, kuris išaugo į ginkluotą konfliktą¹¹⁴. Tarptautinė bendruomenė konflikto pradžioje buvo susirūpinusi dėl galimo Sirijos cheminio ginklo panaudojimo, tačiau Sirijos užsienio reikalų ministerijos atstovas patikino, jog joks cheminis ginklas nebus panaudotas, nebent Sirijai grėstų tarptautinis konfliktas¹¹⁵.

Nuo 2013 m. iki 2018 m. yra skaičiuotina, jog Sirijoje cheminis ginklas buvo panaudotas apie 85 kartus iš kurių daugiau nei 50 buvo panaudota Bashar al – Assad vyriausybės¹¹⁶, dėl kurių žuvo apie 2000, sužalota apie 7000 žmonių, daugiausia jų civilių. Dažniausiai naudoti cheminiai ginklai – sarinas, chloro bei garstyčių dujos¹¹⁷.

2013 m. po didžiausio aukų skaičiaus pareikalavusios cheminės atakos Gutos mieste, Tarptautinė bendruomenė pasmerkė šias atakas, o Rusija bei Jungtinės Amerikos Valstijos paskatino Siriją atsisakyti cheminių ginklų bei ratifikuoti 1993 m. Cheminio ginklo konvenciją. Po ratifikavimo Sirija deklaravo turinti 1300 tonų cheminio ginklo bei jų pirmtakų. 2014 m. deklaravo, jog pirmosios kategorijos cheminiai ginklai buvo galutinai

¹¹³CHUGHTAI, A.; PETKOVA, M. *Skripal case diplomatic expulsions in numbers* [interaktyvus]. Aljazeera, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/04/skripal-case-diplomatic-expulsions-numbers-180402121217839.html>>.

¹¹⁴SLACKMAN, M. *Syrian Troops Open Fire on Protesters in Several Cities* [interaktyvus]. The New York Times, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://nyti.ms/2FHmWIS>>.

¹¹⁵BLACK, I. *Syria insists chemical weapons would only be used against outside forces* [interaktyvus]. The Guardian, 2012. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/world/2012/jul/23/syria-chemical-weapons-own-goal>>.

¹¹⁶*Syria: A Year On, Chemical Weapons Attacks Persist* [interaktyvus]. Human Rights Watch, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hrw.org/news/2018/04/04/syria-year-chemical-weapons-attacks-persist>>.

¹¹⁷KIMBALL, D. *Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012 – 2018* [interaktyvus]. Arms Control Association, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>>.

sunaikinti¹¹⁸ bei 24 iš 27 deklaruotų cheminio ginklo gaminimo objektų bei saugyklų taip pat buvo sunaikintos, likę objektai buvo per daug pavojingi apžiūrai¹¹⁹.

Vis dėlto 2017 m. balandžio mėnesį įvykusi cheminė ataka Khan Shaykhun mieste, panaudojant pirmosios kategorijos cheminį ginklą sariną, parodė, jog Sirijoje visos cheminio ginklo atsargos nebuvo sunaikintos. Bashar al – Assad vyriausybė nepriėmė atsakomybės dėl šių veiksmų, tačiau Jungtinės Amerikos Valstijos, praėjus 72 valandoms po cheminio ginklo išpuolio, panaudojo 59 kruizines raketas, šios buvo nukreiptos į Sirijos karinę oro pajėgų bazę, kurioje, manytina, buvo laikomos Sirijos cheminio ginklo atsargos. Tai buvo pirmasis vienašališkas karinis veiksmas prieš Sirijos režimą. Jungtinės Amerikos Valstijos kritikavo JT Saugumo Tarybą, jog ši nesugebėjo kolektyviai priimti sprendimo, priversdama Jungtines Valstijas veikti vienašališkai¹²⁰. Paminėtina, jog Jungtinių Valstijų izdo departamentas (angl. *United States Department of the Treasury*) sankcionavo 271 Sirijos mokslo ir tyrimo centro darbuotoją dėl galimo vaidmens dalyvaujant cheminio ginklo gamyboje, šias sankcijas palaikė ir Jungtinė Karalystė¹²¹.

Atsižvelgiant į tai, nors Jungtinių Valstijų bei Rusijos paskatinta Sirija tapo Cheminio ginklo draudimo organizacijos nare, tačiau ši vis dar negeba sąžiningai laikytis priimtų įsipareigojimų. Manytina, jog vykstantis pilietinis karas šios valstybės viduje negali užtikrinti ne tik tarptautinių įsipareigojimų laikymosi, bet taip pat negali tinkamai funkcionuoti kaip valstybė, ypač kai opozicinės pusės yra remiamos skirtingų šalių. Taigi, galima išvada, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos juridinė galia yra apribojama vykstant kariniam ginkluotam konfliktui, kadangi konvencija siekia ginčų prevencijos bei sprendimą rasti derybų keliu. Vis dėlto, kai ginčai eskaluojami į karinį konfliktą, tuomet jį išspręsti pavedama valstybėms narėms bei kitoms atitinkamoms tarptautinėms organizacijoms.

¹¹⁸Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW: All Category 1 Chemicals Declared by Syria Now Destroyed* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/media-centre/news/2014/08/opcw-all-category-1-chemicals-declared-syria-now-destroyed>>.

¹¹⁹ BROOKS, J. *Responding to chemical weapons violations in Syria: legal, health, and humanitarian recommendations*. [interaktyvus]. London: BMC, 2018, p. 5. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://conflictandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13031-018-0143-3>>.

¹²⁰LAMOTHE, D.; RYAN, M.; GIBBONS, N., T. *U.S. strikes Syrian military airfield in first direct assault on Bashar al-Assad's government*. [interaktyvus]. National Security, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20170407024143/https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-weighing-military-options-following-chemical-weapons-attack-in-syria/2017/04/06/0c59603a-1ae8-11e7-9887-1a5314b56a08_story.html?utm_term=.85fdb9fbf912>.

¹²¹ *US imposes new sanctions on Syrian officials over chemical attack* [interaktyvus]. News, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.dw.com/en/us-imposes-new-sanctions-on-syrian-officials-over-chemical-attack/a-38571869>>.

Apibendrinant pateiktas situacijas galima daryti išvadą, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencija tarptautinėje bendruomenėje yra būtina, o įkurtos Cheminio ginklo draudimo organizacijos vaidmuo atliekant cheminio ginklo tyrimo ir nustatymo procedūras yra neatsiejama konvencijos dalis. Tačiau tarptautinės teisės plotmėje yra pasigendama konvencijos imperatyvumo ir konkretumo. Iš praktikos pastebime, jog valstybės nesilaiko ir praleidžia numatytus terminus atlikti tam tikrus veiksmus, pavyzdžiui, sunaikinti cheminio ginklo rezervus bei jų gaminimo objektus. Kita vertus yra diskutuotina, ar imperatyvumas bei griežtesnis konvencijos tonas užtikrintų absoliutų valstybių įsipareigojimų laikymąsi dėl cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo. Vis dėlto galima teigti, jog 1993 m. Cheminio ginklo konvencijos reglamentavimas, kurį ratifikavo didžioji dalis pasaulio valstybių, atitinkamu tempu artėja link savo tikslo įgyvendinimo. Atsižvelgiant į valstybių – narių deklaruotus duomenis, cheminio ginklo atsargų yra sunaikinta apie 96,62 proc.¹²². Visgi manytina, jog absoliučiam nusiginklavimui bei atsisakymui naudoti cheminį ginklą reikalingos ne tik tarptautinės teisės normos ir sankcijos, bet kartu ir politinės valios išreiškimas bei supratimas, jog masinio naikinimo ginklai yra laikytini nehumaniškais ir neetiškais kariavimo metodais.

¹²² Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW by the Numbers* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.opcw.org/media-centre/opcw-numbers>>.

IŠVADOS

1. Cheminio ginklo samprata skirtingose šaltiniuose yra traktuojama sinonimiškai. Akcentuojamos cheminio ginklo išskirtinės savybės nuo konvencinių ginklų, taip pat padaroma takoskyra tarp kitų masinio naikinimų ginklų. Tačiau diferencijavimo problematika kyla, kai cheminis ginklas yra lyginamas su biologiniu. Šie savo charakteristikomis daugeliu atveju yra panašūs, o tam tikromis išskirtinėmis aplinkybėmis diferenciacija išnyksta ir tam tikrą medžiagą galima traktuoti ir kaip cheminį, ir kaip biologinį ginklą.
2. Išanalizavus cheminio ginklo panaudojimo raidą, konstatuotina, jog cheminis ginklas karo ir terorizmo tikslais nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki šių dienų buvo panaudotas apytiksliai 167 kartus, neįtraukiant nevyriausybinių pajėgų cheminio ginklo panaudojimo atvejų. Tai suponuoja prielaidą, jog cheminio ginklo panaudojimo mastai yra pakankamai dideli net ir egzistuojant teisiniam reguliavimui, kuris draudžia naudoti cheminius ginklus.
3. Apžvelgus pirmuosius tarptautinės teisės aktus bei susitarimus dėl cheminio ginklo uždraudimo, galima teigti, jog tarptautinė bendruomenė gebėjo identifikuoti cheminį ginklą kaip nehumanišką kariavimo būdą. Tačiau šių tarptautinių cheminio ginklo uždraudimo susitarimų neišlikimas reiškia tam tikrą problematiką, jog šie nebuvo pakankamai detalūs, nenumatė ginčų sprendimo būdų, sankcijų sistemos, nesprendė nusiginklavimo klausimo, neegzistavo tarptautinė priežiūros ir kontrolės institucija.
4. Nustatyta, jog šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje galioja 6 tarptautiniai susitarimai, reglamentuojantys cheminių ginklų panaudojimo uždraudimą bei ribojantys toksinių medžiagų naudojimą. Dabartinis reguliavimas savo struktūra bei tarptautinės bendruomenės susitelkimu laikytinas neatsiejama tarptautinio saugumo dalimi. Per trumpą laiko periodą šis reglamentavimas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje įpareigojo valstybes sunaikinti didžiąją dalį cheminio ginklo gaminimo ir saugojimo objektų kartu su cheminio ginklo atsargomis.
5. Cheminių ginklų panaudojimo uždraudimą reguliuoja 6 tarptautiniai subjektai, turintys skirtingas veikimo sritis bei funkcijas. Šie subjektai veikia karo prevencijos, ekonomikos bei humanitarinės teisės srityse, siekiant užtikrinti tarptautinį saugumą.
6. Praktikoje pasitaikančios problemos dėl cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo dažniausiai būna dėl reglamentavimo imperatyvumo ir sankcijų stokos, tarptautinių normų netaikymo nacionaliniu lygmeniu, politinės valios trūkumo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai:

1. 1925 m. Protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.nti.org/media/pdfs/aptgenev.pdf>>.
2. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-314.
3. Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*, 2002-02-13, Nr. 15-557.
4. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-935.
5. Pasaulio sveikatos organizacijos Konstitucija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf>.
6. Roterdamo konvencija dėl sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto, procedūros, taikomos tam tikroms pavojingoms cheminėms medžiagoms ir pesticidams tarptautinėje prekyboje. Valstybės žinios, 2004-03-19, Nr. 42-1371.
7. Stokholmo konvencija dėl patvariųjų organinių teršalų (POT). Valstybės žinios, 2006-11-09, Nr. 120-4565.
8. Taikos sutartis su Vokietija (Versalio sutartis) [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0043.pdf>>.

Specialioji literatūra

Knygos ir vadovėliai:

1. BOTHE, M., RONZITTI N., ROSAS, A. *The new Chemical Weapons Convention – implementation and prospects*. The Hague: Kluwer Law International, 1998.
2. CHIRAS, D., D. *Environmental Science, Ninth Edition*. Burlington: Jones & Bartlett, 2013, p. 505.
3. HENCKAERTS J., M.; DOSWALD, B., L. *Customary International Humanitarian Law. Volume II – Practice. Part I*. [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 1737. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>>.

4. HILTERMANN, J., R. *A Poisonous Affair: America, Iraq, and the Gassing of Halabja*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
5. KELLEY, W., P. *Military Preventive Medicine: Mobilization and Deployment, Volume 1 Chemical warfare agents*. Washington: Department of the Army, 2004.
6. MATHEWS R., J.; MCCORMACK T., L., H. *The Influence of humanitarian Principles in the Negotiation of Arms Control Treaties*. Geneva: International Review of the Red Cross, 1999.
7. SMART, K., J. *Chapter 2: History of Chemical and Biological Warfare: An American Perspective* [interaktyvus]. Homeland security digital library, 1997, p, 36. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hsdl.org/?abstract&did=3233>>.
8. YANAGISAWA, N.; MORITA, H.; NAKAJIMA, T., C. *Sarin experiences in Japan: Acute toxicity and long-term effects* [interaktyvus]. Amsterdam: Journal of the Neurological Sciences, 2006, p. 76 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://pdfs.semanticscholar.org/a055/93a0163f17f177430f5980f3f9cc7ef7132b.pdf>>.

Moksliniai straipsniai:

1. BROOKS, J. *Responding to chemical weapons violations in Syria: legal, health, and humanitarian recommendations*. [interaktyvus]. London: BMC, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://conflictandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13031-018-0143-3>>.
2. CONNOLLY, C. *Necessity Knows no Law: The Resurrection of Kriegsraison through the US Targeted Killing Programme* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2017, p. 463 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/jcsl/article-abstract/22/3/463/4727625?redirectedFrom=fulltext>>.
3. FIDLER, P., D. *Weapons of mass destruction and international law* [interaktyvus]. Washington: American society of international law, 2003 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.asil.org/insights/volume/8/issue/3/weapons-mass-destruction-and-international-law>>.
4. MARAUHN, T. *Chemical Weapons and Warfare* [interaktyvus]. Oxford: Public International Law, 2016. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e264>>.

5. *Public health response to biological and chemical weapons: WHO guidance*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Geneva: World Health Organization, 2004 m., p. 136. Prieiga per internetą: <<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42611/9241546158.pdf;jsessionid=4D3FC31E6E15E79077EFF83FA9243E63?sequence=1>>.
6. ZANDERS, P., J. *International Norms Against Chemical and Biological Warfare: An Ambiguous Legacy* [interaktyvus]. Oxford: Journal of Conflict & Security Law, 2003, p. 391 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.the-trench.org/wp-content/uploads/2013/06/200312-JCSL-International-norms.pdf>>.
7. ZIMMERMANN, A.; ŞENER, M. *Chemical Weapons and the International Criminal Court*. [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 438. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/10.5305/amerjintelaw.108.3.0436>.

Teismų praktika

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika:

1. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada dėl branduolinių ginklų panaudojimo ir grasinimo jais teisėtumo. [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>>.

Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo praktika:

1. Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas *Prosecutor v. Tadic* byloje dėl buvusios Jugoslavijos. Bylos Nr. IT-94-1-AR72. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>>.
2. Atnaujintas Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo statutas dėl buvusios Jugoslavijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

Europos Žmogaus Teisių Teismas:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. liepos 6 d. sprendimas *Van Anraat v. The Netherlands*. Aplikavimo Nr. 65389/09.

Užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika:

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas

1. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas. 2014 m. birželio 2 d. sprendimas *Bond v. United States* byloje Nr. 09-1227[interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.justice.gov/sites/default/files/osg/briefs/2010/01/01/2009-1227.resp.pdf>>.

Aukštojo Irako Tribunolo praktika:

1. Aukštasis Irako tribunolas. 2007 m. liepos 24 d. sprendimas *Al Anfal* byloje[interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1233/Al-Anfal/>>.

Kita praktinė medžiaga

1. 2015 m. rugpjūčio 7 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/2235 (2015).

Valstybių pareiškimai ir pranešimai

1. *Albania - First Country to Destroy All Of Its Chemical Weapons* [interaktyvus]. Washington: US Department of State, 2007. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/88378.htm>>.
2. Cheminio ginklo draudimo organizacija. 2017 m. kovo 7 d. pranešimas spaudai dėl cheminio ginklo panaudojimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/EC/84/en/Malaysia_ec84_statement.pdf>.
3. Jungtinės Amerikos Valstijos. 2018 m. kovo 6 d. pranešimas spaudai dėl sankcijų įvedimo Šiaurės Korėjai [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/03/279079.htm>>.
4. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba. 2018 m. kovo 14 d. susirinkimo ataskaita dėl cheminio ginklo panaudojimo Jungtinėje Karalystėje, Nr. SC/13247 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/press/en/2018/sc13247.doc.htm>>.
5. Malaizijos Užsienio reikalų ministerija. 2017 m. kovo 3 d. pranešimas spaudai dėl cheminio ginklo panaudojimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://web.archive.org/web/20170303044013/http://www.kln.gov.my/web/guest>>.

/press-release/-/asset_publisher/FCk0/content/press-release-%3A-the-use-of-a-chemical-weapon-in-the-death-of-a-dprk-national?redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fpress-release>.

Kiti šaltiniai

1. Basel Convention. *Overview* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.basel.int/TheConvention/Overview/tabid/1271/Default.aspx>>.
2. BLACK, I. *Syria insists chemical weapons would only be used against outside forces* [interaktyvus]. The Guardian, 2012. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/world/2012/jul/23/syria-chemical-weapons-own-goal>>.
3. BROAD, J., W. *Riddle of Why Hitler Didn't Use Sarin Gas Remains Unsolved* [interaktyvus]. The New York Times, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2017/04/12/science/sean-spicer-hitler-sarin-chemical-weapons-world-war-ii.html>>.
4. *Chemical Weapons* [interaktyvus]. United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>>.
5. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *Evolution of the Status of Participation in the Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/our-work/what-chemical-weapon>>.
6. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW by the Numbers* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/media-centre/opcw-numbers>>.
7. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW Marks Completion of Destruction of Russian Chemical Weapons Stockpile* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/media-centre/news/2017/10/opcw-marks-completion-destruction-russian-chemical-weapons-stockpile>>.
8. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *OPCW: All Category 1 Chemicals Declared by Syria Now Destroyed* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/media-centre/news/2014/08/opcw-all-category-1-chemicals-declared-syria-now-destroyed>>.

9. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *Three Types of Inspections* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/Fact_Sheets/English/Fact_Sheet_5_-_Inspections.pdf>.
10. Cheminio ginklo draudimo organizacija. *What is a chemical weapon?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.opcw.org/our-work/what-chemical-weapon>>.
11. CHUGHTAI, A.; PETKOVA, M. *Skripal case diplomatic expulsions in numbers* [interaktyvus]. Aljazeera, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/04/skripal-case-diplomatic-expulsions-numbers-180402121217839.html>>.
12. CLARK, B., D. *The Untold Story of Kim Jong-nam's Assassination* [interaktyvus]. GQ Politics, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.gq.com/story/kim-jong-nam-accidental-assassination>>.
13. EVERTS, S. *A Brief History of Chemical War* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.sciencehistory.org/distillations/magazine/a-brief-history-of-chemical-war>>.
14. EVERTS, S. *When Chemicals Became Weapons of War* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chemicalweapons.cenmag.org/when-chemicals-became-weapons-of-war/>>.
15. International Committee of the Red Cross. *The ICRC's Mission Statement* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/icrc-mission-190608.htm>>.
16. International Committee of the Red Cross. *Use of nuclear, biological or chemical weapons: current international law and policy statements* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/5ksk7q.htm>>.
17. Journal of Bioterrorism & Biodefense. *Biological Warfare* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.omicsonline.org/scholarly/biological-warfare-journals-articles-ppts-list.php>>.
18. KIMBALL, D. *Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012 – 2018* [interaktyvus]. Arms Control Association, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.].

- Prieiga per internetą: <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>>.
19. LAMOTHE, D.; RYAN, M.; GIBBONS, N., T. *U.S. strikes Syrian military airfield in first direct assault on Bashar al-Assad's government*. [interaktyvus]. National Security, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20170407024143/https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-weighing-military-options-following-chemical-weapons-attack-in-syria/2017/04/06/0c59603a-1ae8-11e7-9887-1a5314b56a08_story.html?utm_term=.85fdb9fbf912>.
 20. *Laws of War: Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases; July 29, 1899* [interaktyvus]. New Haven: Yale Law School, 2008. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://avalon.law.yale.edu/19th_century/dec99-02.asp>.
 21. *Laws of War: Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907* [interaktyvus]. New Haven: Yale Law School, 2008. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp>.
 22. *Malaysia to charge women with murder of Kim Jong-nam* [interaktyvus]. Aljazeera, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.aljazeera.com/news/2017/02/malaysia-charge-women-murder-kim-jong-nam-170228065659451.html>>.
 23. Organisation for the prohibition of chemical weapons – UN joint mission, *Environment and health protection* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://opcw.unmissions.org/environment-and-health-protection>>.
 24. PETERSON, E., H. *Kim Jong-nam murder: judge rules there is enough evidence for trial to proceed* [interaktyvus]. The Guardian, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/world/2018/aug/16/kim-jong-nam-trial-key-ruling-malaysia-court>>.
 25. *Practice Relating to Rule 74. Chemical Weapons* [interaktyvus]. ICRC, Customary IHL Database. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule74>.
 26. *Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/135>>.

27. *Sergei Skripal: Who is the former Russian intelligence officer?*[interaktyvus]. BBC News, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-43291394>>.
28. Synergies among the Basel, Rotterdam and Stockholm conventions. *About Synergies* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.brsmeas.org/Decisionmaking/Overview/AboutSynergies/tabid/2614/1anguage/en-US/Default.aspx>>.
29. *Syria: A Year On, Chemical Weapons Attacks Persist* [interaktyvus]. Human Rights Watch, 2018. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hrw.org/news/2018/04/04/syria-year-chemical-weapons-attacks-persist>>.
30. SLACKMAN, M. *Syrian Troops Open Fire on Protesters in Several Cities* [interaktyvus]. The New York Times, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://nyti.ms/2FHmWIS>>.
31. Stockholm Convention. *History of the negotiations of the Stockholm Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/TheConvention/Overview/History/Overview/tabid/3549/Default.aspx>>.
32. Stockholm Convention. *Outcomes of the effectiveness evaluation of the Stockholm Convention (2017)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/Implementation/EffectivenessEvaluation/Outcomes/tabid/5559/Default.aspx>>.
33. Stockholm Convention. *Status of ratification* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://chm.pops.int/Countries/StatusofRatifications/PartiesandSignatoires/tabid/4500/Default.aspx>>.
34. The Australia Group. *Australia Group Common Control Lists* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/controllists.html>>.
35. The Australia Group. *Guidelines for Transfers of Sensitive Chemical or Biological Items* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/guidelines.html>>.
36. The Australia Group. *Press release: India joins the Australia group* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://australiagroup.net/en/india_statement.html>.

37. The Australia Group. *Relationship with the Chemical Weapons Convention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/cwc.html>>.
38. The Australia Group. *The Australia Group: An Introduction* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://australiagroup.net/en/introduction.html>>.
39. United Nations Environment Programme, *Guidance on Chemicals legislation: Overview* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. p. 4. Prieiga per internetą: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8290/-Guidance%20on%20chemicals%20legislation_%20An%20overview-19952429.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
40. United Nations Environment Programme. *Why does UN Environment matter?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unenvironment.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter>>.
41. *US imposes new sanctions on Syrian officials over chemical attack* [interaktyvus]. News, 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.dw.com/en/us-imposes-new-sanctions-on-syrian-officials-over-chemical-attack/a-38571869>>.
42. World Health Organization. *World Health Statistics data visualizations dashboard: Conflicts* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://apps.who.int/gho/data/node.sdg.16-1-viz-2?lang=en>>.

SANTRAUKA

Magistro darbe analizuojamas cheminio ginklo panaudojimo draudimo įgyvendinimas pagal tarptautinę teisę. Šis darbas svarbus tarptautinės teisės atžvilgiu, kadangi siekiama pateikti išsamią ir aktualią cheminio ginklo panaudojimo uždraudimo analizę, jos reglamentavimo aspektus bei egzistuojančią praktinę problematiką.

Darbe išsamiai pateikiama cheminio ginklo samprata ir charakteristika, apžvelgiama jo panaudojimo raida, analizuojami pirmieji bandymai reglamentuoti cheminio ginklo uždraudimą, taip pat pateikiamas dabartinis teisinis reglamentavimas kartu su reglamentavimą vykdančiais tarptautiniais subjektais bei apžvelgiamos praktinės problemos. Pirmoje darbo dalyje apžvelgiami bendrieji cheminio ginklo aspektai bei ankstesni bandymai reglamentuoti cheminio ginklo uždraudimą. Toliau pateikiami galiojantys tarptautiniai susitarimai dėl cheminio ginklo uždraudimo, analizuojant jų struktūrą, reglamentavimo objektą bei dalyką. Taip pat darbe apžvelgiami tarptautinių organizacijų ir kitų tarptautinių subjektų vaidmuo cheminio ginklo uždraudime, nurodant jų funkcijas bei įgaliojimus. Galiausiai yra aptariama cheminio ginklo panaudojimo draudimo praktinė problematika, analizuojant organizacijų bei konvencijų sąveiką, teismų praktiką, paskutinius ir aktualesius cheminio ginklo panaudojimo atvejus.

Pagrindiniai šio darbo šaltiniai yra konvencijos bei tarptautiniai susitarimai tokie kaip 1925 m. Protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo, Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo, 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, taip pat apžvelgiama mokslinė literatūra ir tarptautinių organizacijų dokumentai.

SUMMARY

The Implementation of the Prohibition on the use of Chemical Weapons

Master thesis analyses the use of chemical weapons prohibition implementation in accordance with international law. This thesis is essential for international law as it seeks to provide a comprehensive and relevant analysis of the prohibition of chemical weapons, its regulatory aspects and existing practical issues.

This thesis seeks to describe the concept and the characteristics of a chemical weapons in detail. Review its use throughout history, analyse the first attempts to regulate the prohibition of chemical weapons, as well as contemporary regulation in conjunction with regulatory actors and practical difficulties. In the beginning the thesis reviews general aspects of chemical weapons and previous attempts to regulate the prohibition of chemical weapons. The second part introduces valid international agreements on the prohibition of chemical weapons, analysing their structure, object of regulation and the matter of subject. The third part provides an overview of the role of international organizations and other international actors in the prohibition of chemical weapons indicating their functions and mandates. Finally, the last part analyses the practical issues of the use of chemical weapons are discussed, examining the interaction of organizations and conventions, analysing jurisprudence, and the latest and most relevant events on the use of chemical weapons.

The main sources of this thesis are conventions and international agreements, such as the Protocol for the prohibition of the use in war of asphyxiating, poisonous or other gases, and of bacteriological methods of warfare, Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, Rome Statute of the International Criminal Court, as well as scientific literature and documents of international organizations.